

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

POPULAȚIA FEMININĂ DIN ROMÂNIA

Laureana URSE

Centrul de Informare și Documentare Economică
București, 2007

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE
Publicație lunară a Institutului Național de Cercetări Economice
Institutul de Cercetare a Calității Vieții
- colegiul editorial -

dr. Cătălin ZAMFIR
dr. Ioan MĂRGINEAN
dr. Ana BĂLAȘA
dr. Valeriu IOAN-FRANC
Mona SIMU
Iuliana PRECUPETU
dr. Gheorghe SOCOL
dr. Mariana STANCIU
Manuela STĂNCULESCU
dr. Bogdan VOICU
Floare CHIPEA
Florica VASILIU
Gheorghe ONUȚ
Jan DELHEY

Editat de CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
REDACTOR-ȘEF - VALERIU IOAN FRANC
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE - AIDA SARCHIZIAN

Redactor: PAULA NEACȘU
Concepție grafică, machetare și tehnoredactare: VICTOR PREDA
CIDE/STUDII/PROBLEME: Stu49-50_07.doc

Redacția și administrația: București, Calea 13 Septembrie nr. 13, sectorul 5,
cod poștal 76 117, telefon: 0040-21-318 24 38, telefax: 0040-21-318 24 32
Adresa poștală: București 5, căsuța poștală 5 - 72

Materialele cuprinse în acest buletin pot fi reproduse numai cu aprobarea
conducerii Institutului Național de Cercetări Economice.

Volumele seriei pot fi identificate și comandate fie în colecție anuală, respectiv ISSN 1222 - 5401,
fie pe fiecare titlu în parte, respectiv pe ISBN alocat fiecărui volum.

Pentru volumul de față: ISBN - 973 - 7885 - 73 - 2
978 - 973 - 7885 - 73 - 9

CUPRINS

INTRODUCERE	5
Capitolul 1. POPULAȚIA FEMININĂ: NUMĂR, STRUCTURĂ, PREGĂTIRE ȘCOLARĂ, OCUPARE ȘI ȘOMAJ	7
1.1. Structura populației feminine	7
1.2. Pregătirea școlară	10
1.3. Ocupare și șomaj	13
Capitolul 2. POPULAȚIA FEMININĂ DIN PERSPECTIVĂ ISTORICĂ	21
2.1. Populația feminină în Europa Occidentală	21
2.2. Populația feminină în spațiul românesc	26
Capitolul 3. POPULAȚIA FEMININĂ ÎN POSTCOMUNISM	37
3.1. Populația feminină în România după 1989	37
3.2. Strategii de viață	42
3.3. Stiluri de viață	48
3.4. Sunt femeile mulțumite de viața lor?	53
Bibliografie	58

INTRODUCERE

Populația feminină din România reprezintă aproximativ jumătate din populația totală.

În prezent, la nivel european și mondial există o generalizare a preocupărilor pentru problematica populației feminine, deși contextele culturale, economice, sociale și politice sunt diferite de la o zonă la alta, de la o țară la alta. Aceste preocupări au în vedere mai ales situația economică a femeii și discriminarea populației feminine în raport cu populația masculină, implicit drepturile omului.

Religia are un rol important în poziționarea femeii în societate. Ceea ce este tulburător este faptul că marile religii ale lumii contemporane conțin – în modalități specifice – discriminarea femeii. În ciuda secularizării societăților moderne, valorile fundamentale religioase se regăsesc în normele vieții oamenilor concomitent cu valorile societății moderne.

Fără a întreprinde o documentare specială cu privire la rolul și locul femeii în istorie în diferite spații geografice, amintesc totuși unele exemple în acest sens.

La etrusci, femeile se bucurau de libertate personală și erau considerate egale cu bărbații; Atena și Sparta aveau atitudini diferite față de femei; la greci ele erau subordonate bărbaților, rolul lor fiind exclusiv în spațiul casnic. Concomitent, la spartani, în timp ce bărbații se ocupau cu dobândirea deprinderilor de a fi buni războinici (copiii de gen masculin părăseau familia la 12 ani pentru a se antrena în arta războiului, trăind până la vârsta majoratului în comunități exclusiv masculine și unde practicau relații homosexuale), femeile aveau un rol important în viața cetății, inclusiv ceea ce numim în limbaj contemporan rol de conducere. Astăzi, tuaregii din nordul Africii, de religie islamică, păstrează față de femei o atitudine specifică perioadei preislamice: numai femeile au dreptul să învețe, să scrie, femeile sunt proprietare ale locuințelor și ale celorlalte bunuri casnice și în funcție de ele se ia în considerație moștenirea.

Pentru lumea creștină de astăzi, fundamentul cultural în ceea ce privește femeia este format din ideile cuprinse în Vechiul testament, capitolele 1, 2 și 3. În Capitolul 1 - „Facerea lumii”, 27, se menționează: „Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul său: după chipul lui Dumnezeu a făcut bărbat și femeie”. În Capitolul 2 - „Sfințirea zilei a șaptea”, 18, se menționează: „Și a zis Domnul Dumnezeu: Nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutorul potrivit pentru el”. „Iar coasta luată din Adam a făcut-o Domnul Dumnezeu femeie și a dus-o la Adam” (22). Iar în Capitolul 3 - „Căderea strămoșilor în păcat. Pedeapsa. Făgăduința lui Moise”, se spune: „Și a pus Adam femeii sale numele Eva, adică viață, pentru că ea era să fie mama tuturor celor vii”.

În continuarea ideilor din Vechiul testament, peste secole, F. Nietzsche, în *Așa grăit-a Zarathustra*, spune, prin personajul său, despre căsătorie: „ Căsătorie: numesc astfel voința de a zămisli în doi ființa unică ce-ar fi să-i depășească pe cei ce au ivit-o în lume. Respect unul față de altul, iată ce zic că e căsătoria, respectul celor pe care-i însufletește o unică voință” (*Așa grăit-a Zarathustra*, Editura Edinter, București, 1991, pp. 76-78, „Despre copil și căsătorie”).

Lumea contemporană, în diversele ei segmente, se originează în mesajul religiei specifice fiecăruia. În același timp, modernizarea (în ritmuri diferite) tulbură fundamentul religios, dar nu îl distruge. Iar femeia este pusă în situația de a asimila modernitatea, ceea ce uneori este dificil: este dificil procesul propriu-zis de asimilare, este dificil pentru că factori culturali, economici și politici se opun, este dificil pentru că cealaltă jumătate – populația masculină – împiedică uneori și într-o anumită măsură asimilarea modernității de către femei. Noul rol de femeie este supus și presiunii timpului, căci trăim într-o lume în care totul se desfășoară rapid; de aceea există eșecuri de rol.

Pentru populația feminină din România, situația poate fi rezumată în următoarele deziderate: **asimilarea modernității și asumarea responsabilităților la nivelul modernității ca formă de manifestare a modernității, de internalizare a ideii de egalitate de gen; ceea ce nu înseamnă masculinizarea populației feminine, ci acceptarea unor particularități și complementarități.**

Capitolul 1

POPULAȚIA FEMININĂ: NUMĂR, STRUCTURĂ, PREGĂTIRE ȘCOLARĂ, OCUPARE ȘI ȘOMAJ

La 1 iulie 2005, populația feminină a României era de 11.080.331, respectiv 51,2% din totalul populației. În ultimii aproape 50 de ani, populația feminină a reprezentat cca 51% din totalul populației.

Tabelul 1.1

Populația feminină a României			
	Total populație	din care populație feminină	
		număr	%
1 iulie 1960	18.403.414	9.421.610	51,2
1 iulie 1970	20.252.541	10.307.514	50,9
1 iulie 1980	22.201.387	11.247.750	50,7
1 iulie 1990	23.206.720	11.757.573	50,7
1 iulie 2000	22.437.205	11.466.351	51,1
1 iulie 2005	21.623.849	11.080.331	51,2

Sursa: Anuarul statistic al României, 2006, p. 43.

1.1. Structura populației feminine

Structura populației feminine pe grupe de vârstă ilustrează variații ale ponderii acestora:

- până la aproximativ 40 de ani, ponderea populației feminine este mai mică decât ponderea populației masculine (sub 50%);
- în intervalul de vârstă 40-44 de ani se produce egalizarea ponderii populației feminine și a populației masculine;
- după 44 de ani, ponderea populației feminine crește: în intervalul de vârstă 45-74 de ani, ponderea populației feminine crește de la cca 51% la cca 58%; începând cu 75 de ani, ponderea populației feminine este de 60-67% (tabelul 1.2).

Tabelul 1.2

Ponderea populației feminine pe grupe de vârstă, la 1 iulie 2005

- % -

Grupe de vârstă	Total populație	din care populație feminină
0-4 ani	100,0	48,6
5-9 ani	100,0	48,7
10-14 ani	100,0	48,8
15-19 ani	100,0	50,0
20-24 ani	100,0	48,9
25-29 ani	100,0	48,7

Grupe de vârstă	Total populație	din care populație feminină
30-34 ani	100,0	49,0
35-39 ani	100,0	49,5
40-44 ani	100,0	50,0
45-49 ani	100,0	50,8
50-54 ani	100,0	51,6
55-59 ani	100,0	52,6
60-64 ani	100,0	54,3
65-69 ani	100,0	56,4
70-74 ani	100,0	57,9
75-79 ani	100,0	60,0
80-84 ani	100,0	63,7
85 ani și peste	100,0	66,7

Sursa: Anuarul statistic al României, 2006, p. 45.

Ponderea populației feminine este diferită în mediul urban și în mediul rural (tabelul 1.3).

Tabelul 1.3
Ponderea populației feminine pe medii și grupe de vârstă,
la 1 iulie 2005

- % -

	Total populație feminină	din care:	
		urban	rural
TOTAL	100,0	55,8	44,2
0-4 ani	100,0	49,3	50,7
5-9 ani	100,0	46,2	53,8
10-14 ani	100,0	49,9	50,1
15-19 ani	100,0	57,8	42,2
20-24 ani	100,0	61,5	38,5
25-29 ani	100,0	60,7	39,3
30-34 ani	100,0	58,1	41,9
35-39 ani	100,0	63,2	36,8
40-44 ani	100,0	66,2	33,8
45-49 ani	100,0	67,5	32,5
50-54 ani	100,0	63,1	36,9
55-59 ani	100,0	55,0	45,0
60-64 ani	100,0	48,8	51,2
65-69 ani	100,0	45,2	54,8
70-74 ani	100,0	42,7	57,3
75-79 ani	100,0	41,9	58,1
80-84 ani	100,0	42,2	57,8
85 ani și peste	100,0	45,0	55,0

Sursa: Anuarul statistic al României, 2006, pp. 46-47.

Ponderea populației feminine este mai mare în mediul rural până la vârsta de 10 ani și după vârsta de 60 de ani; ponderea populației feminine este mai mare în mediul urban între 15 și 55 de ani.

Explicația variației ponderii populației feminine între mediul urban și mediul rural la diferite segmente de vârstă, ca și la nivelul țării presupune o analiză complexă, care ar trebui întreprinsă mai ales de medici, demografi și sociologi. De un studiu în acest sens nu dispunem; dar alte date statistice completează într-o anumită măsură analiza și explicația: durata medie a vieții, pe sexe și medii, rata de mortalitate pe grupe de vârstă și sexe, precum și cauzele deceselor pe sexe.

Din perspectiva duratei medii a vieții, datele statistice indică:

- pe total țară, o durată medie a vieții mai mare la populația feminină, diferența dintre populația feminină și populația masculină, în defavoarea populației masculine, crescând în timp (4,44 în anii 1968-1970 și 7,28 în anii 2003-2005) (tabelul 1.4);
- atât în mediul urban, cât și în mediul rural se menține o durată medie a vieții mai mare la populația feminină comparativ cu populația masculină;
- durata medie a vieții este mai mică la populația feminină din mediul rural comparativ cu durata medie a vieții la populația feminină din mediul urban.

Tabelul 1.4

Durata medie a vieții, pe sexe și medii

Anii	Total țară		Urban		Rural	
	M	F	M	F	M	F
1968-1970	65,07	69,51	65,79	70,67	64,40	68,80
1978-1980	66,68	71,75	67,02	72,59	66,21	71,03
1988-1990	66,56	72,65	67,06	73,46	65,70	71,80
1990-2000	67,03	74,20	67,84	74,86	65,93	73,49
2003-2005	68,19	75,47	69,04	76,01	67,12	74,83

Sursa: Anuarul statistic al României, 2006, p. 71.

Rata de mortalitate (decedați la 1000 locuitori) este mai mare la populația masculină începând de la naștere, dar această diferență în defavoarea populației masculine crește după 35 de ani și se accentuează după 45 de ani (tabelul 1.5).

Tabelul 1.5

Rata de mortalitate, pe grupe de vârstă și sexe

Grupe de vârstă	Anul 2000		Anul 2005	
	M	F	M	F
TOTAL	12,4	10,4	13,1	11,2
0-4 ani	5,0	4,1	4,1	3,2
5-9 ani	0,5	0,4	0,4	0,3
10-14 ani	0,7	0,5	0,4	0,3
15-19 ani	0,8	0,4	0,7	0,4
20-24 ani	1,0	0,4	0,9	0,3
25-29 ani	1,4	0,5	1,1	0,5

Grupe de vârstă	Anul 2000		Anul 2005	
	M	F	M	F
30-34 ani	1,9	0,8	1,7	0,6
35-39 ani	3,4	1,4	2,6	1,1
40-44 ani	5,7	2,3	5,0	2,0
45-49 ani	8,8	3,6	8,6	3,4
50-54 ani	12,4	5,0	12,5	5,0
55-59 ani	18,6	8,1	17,6	7,5
60-64 ani	26,6	12,2	25,6	11,4
65-69 ani	37,0	20,1	37,4	18,7
70-74 ani	54,5	35,1	54,2	33,0
75 ani și peste	114,4	100,9	118,2	96,8

Sursa: Anuarul statistic al României, 2006, pp. 64-65.

Durata medie a vieții și rata de mortalitate explică diferențele de pondere dintre populația feminină și populația masculină, pe total țară, dar și pe medii, în defavoarea populației masculine după 45 de ani.

Durata medie a vieții mai mare la populația feminină poate fi explicată și prin cauzele deceselor.

Cauzele deceselor, mai numeroase și **cu o pondere mai mare la populația masculină**, sunt următoarele în anul 2005:

- infecții;
- tuberculoză;
- neoplasm;
- tulburări mentale și de comportament;
- boli ale sistemului nervos;
- boala ischemică a inimii;
- boli ale aparatului respirator;
- boli ale aparatului digestiv;
- boli ale aparatului genito-urinar;
- malformații congenitale, deformații și anomalii cromozomiale;
- leziuni traumatiche și alte consecințe cu cauze externe.

Cauzele deceselor cu o pondere mai mare la populația feminină sunt:

- endocrine, de nutriție și metabolism;
- diabet;
- boli cerebro-vasculare;
- sarcină, naștere, lăuzie.

(*Sursa:* Anuarul statistic al României, 2006, p. 67).

1.2. Pregătirea școlară

În anul de învățământ 2005-2006, **populația școlară feminină** reprezenta 50,1% din totalul populației școlare din România; această pondere variază pe niveluri de învățământ și profilul acestora (tabelul 1.6).

Tabelul 1.6

**Populația școlară feminină pe niveluri de educație,
în anul de învățământ 2005-2006**

- % -

	Total	Din care populație școlară feminină
TOTAL populație școlară	100,0	50,1
- învățământ preșcolar	100,0	49,0
- învățământ primar și gimnazial	100,0	48,4
• din care învățământ gimnazial	100,0	54,0
- învățământ liceal	100,0	54,0
- învățământ profesional și de ucenici	100,0	38,5
- învățământ postliceal și de maiștri	100,0	65,4
• din care învățământ de maiștri	100,0	5,3
- învățământ superior	100,0	55,4

Sursa: Anuarul statistic al României, 2006, p. 329.

- La învățământul preșcolar și primar, populația școlară feminină reprezintă ceva mai puțin de jumătate din totalul populației școlare la aceste niveluri.
- Începând cu învățământul gimnazial și continuând cu învățământul liceal, postliceal și superior, populația școlară feminină depășește populația școlară masculină.
- Numai la învățământul de maiștri populația școlară feminină este de numai 5% din totalul populației școlare a acestui nivel, datorită specificului profesional corespunzător acestei pregătiri școlare și care este asociat populației masculine.

În instituțiile private de învățământ, în anul școlar 2005-2006, populația școlară totală a crescut față de anii anteriori (250.907 față de 155.301 în anul școlar 2004-2005 și față de 139.822 în anul școlar 2003-2004), în timp ce populația școlară feminină și-a menținut ponderea în intervalul 56-58%, respectiv 58% în anul școlar 2005-2006 față de 56,4% în 2004-2005 și 58,3% în 2003-2004. Pe nivelurile de învățământ, ponderea populației școlare feminine este mai mare în învățământul profesional, postliceal-maiștri și superior (tabelul 1.7).

Tabelul 1.7

**Populația școlară din instituțiile de învățământ private,
în anul 2005-2006**

	Total - număr	din care: populație feminină - % -
TOTAL	250.967	58,0
- învățământ preșcolar	9.334	50,5
- învățământ primar și gimnazial	3.154	48,8
- învățământ liceal	10.124	45,4
- învățământ profesional și de ucenici	3.199	62,7
- învățământ postliceal și de maiștri	22.310	76,9
- învățământ superior	202.786	57,0

Sursa: Anuarul statistic al României, 2006, p. 352.

De fapt, prin aceste niveluri se asigură calificarea profesională; ponderea mai mare a populației școlare feminine la nivelurile amintite demonstrează interesul pentru o calificare profesională. Putem să afirmăm chiar că ideea de calificare prin pregătire școlară corespunzătoare este prezentă într-o măsură mai mare la populația feminină: este prezentă în familiile cu copii de gen feminin, este prezentă în opțiunile și mentalitățile populației feminine.

Gradul de cuprindere în învățământ a populației de vârstă școlară, feminină și masculină, înregistrează valori în intervalul de timp 1991-2006 care ilustrează specificul populației feminine (tabelul 1.8).

Tabelul 1.8
Gradul de cuprindere în învățământ a populației de vârstă școlară,
pe sexe

Ani de învățământ	3-6 ani		7-10 ani		11-14 ani		15-18 ani		19-23 ani	
	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F
1991-1992	50,9	52,9	92,9	91,8	88,7	89,0	75,8	76,5	13,4	11,6
1992-1993	52,2	54,4	96,6	90,9	84,5	87,7	65,6	68,6	16,0	14,3
1993-1994	49,4	51,1	97,6	96,2	87,0	86,0	61,8	65,6	17,4	15,7
1994-1995	54,3	56,2	100,0	98,7	85,2	84,1	67,2	70,8	14,6	13,4
1995-1996	62,8	64,4	96,9	96,8	92,9	92,8	58,4	61,0	22,7	22,6
1996-1997	64,8	66,2	96,9	96,4	94,5	94,2	59,9	62,3	23,8	24,3
1997-1998	66,3	67,8	94,6	94,2	99,3	96,6	62,0	61,2	23,5	25,1
1998-1999	67,6	69,6	95,9	95,6	98,2	98,0	61,4	64,6	25,2	28,3
1999-2000	68,3	70,7	95,7	95,2	96,9	97,0	64,0	67,8	27,2	30,7
2000-2001	65,1	67,1	94,5	93,9	95,6	95,4	75,2	76,8	30,4	35,5
2001-2002	71,1	73,5	97,4	97,0	93,3	93,3	71,6	76,3	33,3	39,6
2002-2003	75,5	77,6	96,8	96,2	94,0	94,3	71,4	76,1	37,1	44,5
2003-2004	80,1	82,0	98,5	98,0	94,2	94,2	70,8	75,3	39,4	47,4
2004-2005	80,8	82,5	98,3	97,7	93,6	93,6	72,8	77,1	41,6	50,0
2005-2006	79,6	81,2	98,1	97,8	96,2	96,2	71,5	75,6	46,5	56,1

Sursa: Anuarul statistic al României, 1997, 2001, 2005.

- La **grupa de vârstă 3-6 ani** (corespunzător învățământului preșcolar), gradul de cuprindere în învățământ a populației feminine de vârstă școlară **este mai mare și în creștere**, începând cu anul școlar 1991-1992 până în anul școlar 2005-2006, comparativ cu populația masculină de vârstă școlară.
- La **grupa de vârstă 15-18 ani** (perioada postgimnazială), gradul de cuprindere în învățământ a populației feminine de vârstă școlară **este mai mare**, în același interval de timp, comparativ cu populația masculină de vârstă școlară.
- Începând cu anul de învățământ 1998-1999, gradul de cuprindere în învățământ a populației feminine **din grupa de vârstă 19-23 de ani este mai mare și în creștere** comparativ cu gradul de cuprindere în învățământ a populației masculine din aceeași grupă de vârstă.

- Gradul de cuprindere în învățământ a populației feminine și masculine înregistrează valori asemănătoare la grupele de vârstă 7-10 ani și 11-14 ani (corespunzător învățământului primar și gimnazial).

Datele de mai sus privind gradul de cuprindere în învățământ a populației școlare pe sexe întăresc afirmația potrivit căreia există un interes mai mare pentru continuarea educației școlare postgimnaziale și pentru calificare la populația feminină.

1.3. Ocupare și șomaj

Din totalul populației active a României în anul 2005, populația feminină activă reprezintă 44,9%. Din totalul populației ocupate a României, 45,2% este populație feminină ocupată, rata de ocupare a populației feminine fiind de 51,5%, față de rata de ocupare pe total populație, care este 57,7% (tabelul 1.9).

Tabelul 1.9

Participarea populației feminine la forța de muncă, în anul 2005

	mii persoane	%
TOTAL populație activă	9851	
- din care populație activă feminină	4420	44,9
TOTAL populație ocupată	9147	
- din care populație ocupată feminină	4136	45,2
TOTAL șomeri BIM	704	
- din care șomeri populație feminină	284	40,3
RATA DE ACTIVITATE TOTAL populație	-	62,4
- populație feminină	-	55,3
RATA DE OCUPARE TOTAL populație	-	57,7
- populație feminină	-	51,5

Sursa: Anuarul statistic al României, 2006, p. 113.

Pe grupe de ocupații, în anul 2005, ponderea populației feminine înregistrează variații mari: de la 29% în corpul legislativ, în executiv, înalți conducători ai administrației publice, conducători și funcționari din unitățile economice, sociale și politice, până la 71,9% ca funcționari administrativi (tabelul 1.10).

Tabelul 1.10

Populația feminină ocupată pe grupe de ocupații, în anul 2005

	TOTAL	Din care: populație feminină
TOTAL	100,0	45,2
Membrii ai corpului legislativ, ai executivului, înalți conducători ai administrației publice, conducători și funcționari din unitățile economice, sociale și politice	100,0	29,1

	TOTAL	Din care: populație feminină
Specialiști cu ocupații intelectuale și științifice	100,0	51,8
Tehnicienii, maștrii și asimilați	100,0	62,2
Funcționari administrativi	100,0	71,9
Lucrători operativi în servicii, comerț și asimilați	100,0	66,7
Agricultori și lucrători calificați în agricultură, silvicultură și pescuit	100,0	48,4
Meșteșugari și lucrători calificați în meserii de tip artizanal, de reglare și întreținere a mașinilor și instalațiilor	100,0	26,7
Alte categorii de ocupații	100,0	33,6
din care: muncitori necalificați	100,0	42,4

Sursa: Anuarul statistic al României, 2006, p. 118.

Comparativ cu anul 2003, ponderea populației feminine pe grupe de ocupații a înregistrat în anul 2005 unele modificări, chiar dacă nu spectaculoase: a scăzut cu 1-2% ponderea populației feminine din grupele „membrii corpului legislativ, ai executivului, înalți conducători ai administrației publice, conducători și funcționari din unitățile economice, sociale și politice”, tehnicienii, maștrii și asimilații, agricultorii și lucrători calificați în agricultură, silvicultură și pescuit și a crescut ponderea populației feminine din grupa „funcționari administrativi” și mai ales din grupa „specialiști cu ocupații intelectuale și științifice”, cu o creștere a ponderii de aproape 3%.

Structura populației feminine ocupate după statutul profesional arată că cea mai mare parte a acestora este salariată (65,2%), în timp ce lucrătorii familiali neremunerați reprezintă 21,2%, lucrătorii pe cont propriu – 12,6% și patronii – 1%.

Din totalul populației ocupate, populația feminină ocupată reprezintă 45,2% pe total țară; după statutul profesional, ponderea populației feminine ocupate înregistrează variații mari: 24% dintre patronii sunt femei și 69,3% dintre lucrătorii familiali neremunerați sunt femei (tabelul 1.11); această diferență de pondere ilustrează condiția populației feminine din România.

Tabelul 1.11
Populația feminină ocupată după statutul profesional,
în anul 2005

	TOTAL - mii persoane -	din care: populație feminină - % -
TOTAL populație ocupată	9147	45,2
din care:	5921	45,5
Salariat		
Patron	154	24,0
Lucrător pe cont propriu	1795	29,0
Lucrător familial neremunerat	1267	69,3

Sursa: Anuarul statistic al României, 2006, p. 122.

Ca pondere, populația feminină salariată înregistrează variații mari între activitățile economiei naționale (tabelul 1.12). Cea mai mare pondere a populației feminine salariate se înregistrează în domeniul sănătății și asistenței sociale (79%), urmat de domeniul intermediilor financiare (68,8%), de învățământ (68,5%) și de domeniul hotelier și restaurante (65,6%).

Tabelul 1.12
Populația feminină salariată, pe activități ale economiei naționale,
la 31 decembrie 2005

- % -

	TOTAL populație salariată	din care: populație feminină salariată
TOTAL	100,0	47,0
- agricultură, vânătoare, silvicultură	100,0	25,0
- industrie	100,0	45,0
- construcții	100,0	13,5
- comerț	100,0	52,3
- hoteluri, restaurante	100,0	65,6
- transporturi, depozitare, comunicații	100,0	28,5
- intermediari financiare	100,0	68,8
- tranzacții imobiliare și alte servicii	100,0	35,8
- administrație publică și apărare	100,0	58,1
- învățământ	100,0	68,5
- sănătate și asistență socială	100,0	79,1
- celelalte activități	100,0	46,7

Sursa: Anuarul statistic al României, 2006, p. 124.

Se înregistrează variații semnificative ale populației feminine salariate și în cadrul fiecărei activități.

În învățământ, personalul didactic feminin variază în funcție de nivelul de educație (tabelul 1.13).

Tabelul 1.13

Personalul didactic feminin pe niveluri de educație,
în anul de învățământ 2005-2006

	TOTAL	din care: personal feminin - % -
TOTAL personal didactic	281034	72,2
- în învățământul preșcolar	35755	99,8
- în învățământul primar și gimnazial	144489	75,3
- în învățământul liceal	61914	65,6
- în învățământul profesional și de ucenici	6234	55,6
- în învățământul postliceal și de maștri	1099	72,1
- în învățământul superior	31543	42,8

Sursa: Anuarul statistic al României, 2006, p. 330.

În sănătate, personalul medico-sanitar feminin se grupează după cum urmează: personalul sanitar mediu și farmaciștii sunt predominant feminine; ca medici și stomatologi, personalul feminin reprezintă 64-69% (tabelul 1.14).

Tabelul 1.14

Personalul medico-sanitar feminin în anul 2005

	TOTAL	din care: personal feminin - % -
TOTAL medici	47.388	68,7
TOTAL stomatologi	10.249	64,6
TOTAL farmaciști	9.283	91,6
TOTAL personal sanitar mediu	123.455	91,5

Sursa: Anuarul statistic al României, 2006, p. 310.

În activitatea de cercetare-dezvoltare, ponderea personalului feminin este de 47%, pondere care variază în funcție de ocupație și nivelul de pregătire (tabelul 1.15).

Tabelul 1.15

Salariați din activitatea de cercetare-dezvoltare, în anul 2005

	TOTAL - nr. -	din care: personal feminin - % -
TOTAL	41.035	47,0
Salariați după ocupație		
Cercetători	29.608	45,3
Tehnicienii și asimilați	5.569	57,5
Alte categorii de salariați	5.858	45,5
Salariați după nivelul de pregătire		
Studii superioare	31.622	45,4
din care doctori	8.746	40,7
Studii postliceale	2.642	55,4
Studii liceale	5.432	52,7
Alte situații	1.339	44,2

Sursa: Anuarul statistic al României, 2006, p. 463.

După anul 1989, numărul și ponderea populației feminine salariate a înregistrat mutații semnificative, determinate de schimbările în tipul de proprietate și în structura activităților economiei naționale, prin apariția unor noi activități și prin diminuarea sau dispariția altor activități.

Analizând numărul de salariați din unele ramuri ale economiei naționale existente atât în anul 1990, cât și în anul 2003 (**industrie, agricultură, învățământ și sănătate**), se observă o parte dintre mutațiile care au intervenit:

- **marile mutații s-au produs din punct de vedere numeric** (tabelul 1.16), respectiv s-a produs o scădere foarte mare a numărului de salariați (total și femei) în industrie și agricultură;

Tabelul 1.16

Salariati pe unele ramuri ale economiei naționale

	La 31 decembrie 1990			La 31 decembrie 2003		
	Total - mii -	din care femei mii	%	Total - mii -	din care femei mii	%
Industrie	3818,5	1618,3	42,4	1854	841	45,4
Construcții	604,5	88,8	14,7	333	42	12,6
Agricultură-silvicultură (vânătoare)	596,2	144,2	24,3	139	33	23,7
Învățământ (cultură, artă)	443,2	290,9	65,6	397	273	68,8
Ocotirea sănătății (sănătate și asistență socială)	303,9	228,9	75,3	316	242	76,6

Sursa: Anuarul statistic al României, 1990, p. 108. Anuarul statistic al României, 2004, p. 100.

- în învățământ, numărul de salariați nu a înregistrat mutații semnificative, având în vedere că datele din anul 1990 includ și salariații din cultură și artă (conform evidenței specifice din acea perioadă);
- ușoara creștere numerică a salariaților din sănătate se poate datora și faptului că în anul 2003 evidențele statistice includ și asistența socială.

Ca pondere a populației feminine salariate, în ramurile economiei naționale luate în considerație, nu s-au produs mari mutații în anul 2003 comparativ cu anul 1990, creșterile/scăderile de ponderi fiind relativ mici.

Alte mutații produse în numărul și ponderea populației feminine salariate rezultă din apariția unor noi domenii de activități, precum intermedierea financiară, tranzacțiile imobiliare și alte servicii, comunicațiile și domeniul IT, în unele din acestea ponderea populației feminine fiind mare (de exemplu, 68,8% în domeniul intermediarilor financiare).

După anul 1990 au avut loc schimbări și la nivelul unor categorii socio-ocupationale; cele mai profunde schimbări s-au înregistrat la categoria socio-ocupatională muncitori (tabelul 1.17).

Tabelul 1.17

Salariați muncitori pe unele ramuri ale economiei naționale

	La 31 decembrie 1990			La 31 decembrie 2003		
	Total - mii -	din care femei mii	%	Total - mii -	din care femei mii	%
TOTAL	6167,7	2392	38,8	2743	1096	40,0
Industrie	3351,6	1494,4	44,6	1489	679	45,6
Construcții	509,9	60,2	11,8	263	18	6,8
Agricultură silvicultură (vânătoare)	478,8	108,6	22,7	97	21	21,6
Învățământ, (cultură, artă)	59,3	33,9	57,2	33	17	51,5
Ocotirea sănătății (sănătate și asistență socială)	42,6	18,5	43,4	55	34	61,8

Sursa: Anuarul statistic al României, 1990, p. 108. Anuarul statistic al României, 2004, p. 100.

Principala schimbare o reprezintă scăderea drastică a numărului de salariați muncitori (total și femei) pe total țară și în industrie și agricultură mai ales, dar și în construcții și învățământ.

În schimb, ponderea salariaților muncitori femei nu a înregistrat mutații semnificative pe total țară, în industrie și agricultură.

Reducerile masive ale numărului de salariați (inclusiv femei) din unele ramuri/activități ale economiei naționale au presupus reorientări profesionale și ocupaționale (uneori dezavantajoase) și șomaj.

La sfârșitul anului 2005, ponderea șomerilor femei din totalul șomerilor era de 41,9%; de remarcat, la aceeași dată, ponderea șomerilor femei neindemnizați era de 40,3% (tabelul 1.18).

Tabelul 1.18

**Șomeri înregistrați și rata șomajului
la sfârșitul anului 2005**

	TOTAL - nr. -	din care: femei - % -
TOTAL	522.967	41,9
- Beneficiari de ajutor de șomaj și ajutor de integrare profesională	215.147	44,3
- Beneficiari de plăți compensatorii	163	34,4
- Șomeri neindemnizați	307.656	40,3
- Rata șomajului - % -	5,9	5,2

Sursa: Anuarul statistic al României, 2006, pp. 132-133.

În cadrul fiecărei categorii de șomeri femei (beneficiari de ajutor de șomaj și de integrare profesională, beneficiari de plăți compensatorii și șomeri neindemnizați), ponderea cea mai mare o au persoanele cu nivel școlar primar, gimnazial și profesional (tabelul 1.19).

Tabelul 1.19

Populația feminină șomeră la sfârșitul anului 2005

Beneficiari de ajutor de șomaj și ajutor de integrare profesională	100,0
- învățământ primar, gimnazial și profesional	57,2
- învățământ liceal și postliceal	34,5
- învățământ superior	8,3
Beneficiari de plăți compensatorii	100,0
- învățământ primar, gimnazial și profesional	48,2
- învățământ liceal și postliceal	37,5
- învățământ superior	16,1
Șomeri neindemnizați	100,0
- învățământ primar, gimnazial și profesional	86,1
- învățământ liceal și postliceal	11,1
- învățământ superior	2,8

Sursa: Anuarul statistic al României, 2006, pp. 132-133.

La sfârșitul anului 1991, ponderea șomerilor femei în totalul șomerilor era de 61,8%, pondere care a scăzut treptat; situația de datorează faptului că la începutul anilor '90 și-au pierdut locul de muncă mai multe femei din considerente de mentalități: capul de familie, bărbatul, trebuie să rămână la serviciu și să aducă salariul acasă, iar femeile se pot dedica gospodăriei și familiei. Ulterior, când criza și/sau eficientizarea diferitelor domenii de activitate s-a extins, au fost trecuți în șomaj și bărbații.

Influența mentalităților se regăsește și în strategiile adoptate în situația pierderii locului de muncă: opțiunea femeilor care și-au pierdut locul de muncă de a rămâne acasă să aibă grijă de familie sau să lucreze în propria gospodărie nu se regăsește în strategia bărbaților, în situația pierderii locului de muncă.

Tabelul 1.20

Strategia în situația pierderii locului de muncă

La bărbați	%	La femei	%
- a căutat un alt loc de muncă	33	- a căutat un alt loc de muncă	26
- agricultură/creștere animale, pescuit	9	- a rămas acasă să aibă grijă de familie	11
- a găsit un loc de muncă asemănător	8	- a găsit un loc de muncă asemănător	8
- lucrează fără contract unde găsește	8	- a rămas să lucreze în gospodăria proprie	7
- a intrat în șomaj	7	- agricultură/creștere animale, pescuit	6
- nu lucrează nimic/nu a făcut nimic	5	- a intrat în șomaj	6
		- lucrează fără contract unde găsește	5
		- nu lucrează nimic/nu a făcut nimic	5

Sursa: Barometru de gen, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.

Strategia specifică femeilor în situația pierderii locului de muncă (refugiul în familie) este explicația ponderii mari a femeilor care sunt „lucrători familiali neremunerați”.

La rândul ei, strategia specifică femeilor în situația pierderii locului de muncă se originează în mentalitățile cu privire la rolul femeii în familie în general și în mentalitățile privind rolul femeii în creșterea copiilor (tabelul 1.21 și tabelul 1.22).

Tabelul 1.21

Cine face următoarele activități în gospodăria dvs.?

	doar femeile - % -
- pregătește mâncarea	86
- face curat în casă	81
- spală haine	88
- spală vase	81
- calcă rufe	88

	doar femeile - % -
- are grijă zilnic de copii	69
- supraveghează lecțiile și timpul liber al copiilor	64
- merge cu copiii la doctor	68
- merge cu copiii la școală	66

Sursa: Barometru de gen, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.

Rolul predominant al femeii în gospodărie se regăsește nu numai în activitățile efective, ci și în afirmarea de principiu a rolului ei în creșterea copiilor.

Tabelul 1.22

Cine ar trebui să se ocupe într-o familie de creșterea copiilor?

	Ambii părinți	Mai ales mama
TOTAL	71	28
18 - 29 ani	77	23
30 - 59 ani	76	24
60 ani și peste	63	37
educație primară	58	42
educație medie	79	21
educație superioară	87	13
oraș mare	82	18
oraș mic	77	23
comună/sat	63	37

Sursa: Barometru de gen, august 2000, Fundația pentru o societate deschisă.

În cadrul celor mai multe analize care se fac, se apreciază că există un grad ridicat de independență economică a femeii, deși veniturile femeii sunt mai scăzute comparativ cu cele ale bărbaților. Concomitent, se recunoaște că situația economică a femeii s-a degradat mai accentuat decât situația economică a bărbatului după 1989. Pentru populația feminină, ocuparea ca „lucrător familial neremunerat” (care reprezintă opțiuni și în situația pierderii locului de muncă, și în situația ofertei insuficiente de locuri de muncă în localitatea sau zona de domiciliu) diminuează drastic independența economică a femeilor aflate în această situație. Din păcate, în societatea românească numai jumătate din populație apreciază că muncile casnice ar trebui plătite/răsplătite ca orice altă muncă (tabelul 1.23).

Tabelul 1.23

În general, sunteți de părere că muncile casnice trebuie plătite/ răsplătite ca orice altă muncă?

	Da	Nu	Nu m-am gândit
TOTAL EȘANȚION	51	29	14
oraș mare	48	38	11
oraș mic	58	24	14
comună/sat	51	26	15

Sursa: Barometru de gen, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.

Capitolul 2

POPULAȚIA FEMININĂ DIN PERSPECTIVĂ ISTORICĂ

Asistăm astăzi, la nivel european și mondial, la o generalizare a preocupărilor pentru problematica populației feminine, deși contextele geografice, istorice, economice și mai ales culturale sunt diferite de la o zonă la alta, de la o țară la alta. Trecutul istoric se regăsește cu certitudine, în grade diferite, în mentalul colectiv de astăzi. Iar succesul demersurilor de astăzi pentru îmbunătățirea calității vieții populației feminine, pentru emanciparea acesteia ar trebui să aibă în vedere și dimensiunea istorică.

Starea și problematica populației feminine din Europa au parcurs secole de transformări, cu particularități în Europa Occidentală, Europa Centrală și Europa de Est, dar și cu particularități la nivel de țară sau chiar în interiorul unei țări.

Analizând din perspectivă istorică practicile conjugale, relațiile de cuplu, practicile sexuale, relațiile dintre sexe, relațiile dintre generații, acceptiile onorabilității, dar și viața economică, se pot identifica principalele probleme ale populației feminine: nașterea, educația, familia, căsătoria, statutul economic.

2.1. Populația feminină în Europa Occidentală

Principala caracteristică a populației feminine adulte din evul mediu în Europa Occidentală a fost deteriorarea rolului economic și creșterea dependenței economice; față de femeii se generalizează atitudinea neîncrezătoare și negativă în general, femeile devenind total subordonate, docile și cucernice.

În aceeași perioadă istorică au mai avut loc practici diferențiale de infanticid, prin care se selecționau pentru ucidere bebelușii de sex feminin, considerați nedoriți. Iar pruncuciderea a continuat să fie practică, ca practică de limitare demografică, chiar dacă în epocile creștine a fost în general interzisă; în perioada Renașterii, pruncuciderea era cea mai gravă acuzație care putea fi adusă unei femei, după vrăjitorie.

Interzicerea pruncuciderii (care totuși a mai fost practică) a fost însoțită de extinderea abandonului copiilor în familiile sărace; unii dintre copiii abandonatți au fost crescuți în orfelinate (orfelinatele au fost înființate încă în secolul VIII în orașele italiene). La polul social opus, femeile din clasele bogate nu își alăptau copiii mici și nu îi creșteau în primii ani de viață, fiind încredințați femeilor mai sărace, aceștia fiind lipsiți de afecțiunea maternă în primii ani de viață.

Deși în epoca premodernă căsătoria era de cele mai multe ori definitivă, în evul mediu târziu și în Renaștere începe să fie recunoscută separarea sau anularea căsătoriei pentru anumite motive, printre care adulterul femeii. În spațiul protestant, Luther și John Milton au cerut mărirea ariei de motive pentru divorț. Totuși, atât în spațiul catolic, cât și în spațiul protestant, modalitatea frecventă de a pune capăt căsătoriei era abandonul familiei de către bărbat. Numai în clasele

superioare femeile își puteau păși soții adulteri, ceea ce se întâmpla totuși foarte rar, atât datorită mentalităților privitoare la căsătorie și familie, cât și din considerente economice.

Violența în familie, respectiv bătaia femeilor, a fost extinsă în evul mediu și Renaștere, dar cu unele diferențe între diferite zone ale Europei Occidentale: în timp ce în Geneva calvinistă bărbații care își băteau soțiile puteau fi denunțați la consistorii, în Anglia protestantă s-a practicat bătutul soțiilor pe scară largă.

În ceea ce privește sănătatea, în perioada Renașterii a început extinderea competenței medicale masculine la corpul femeii, deși îngrijirea sănătății în general și a femeii în special rămâne precară. În aceeași perioadă au fost promulgate legi care restrângeau practicile medicale doar la cei care aveau o pregătire adecvată, dar de la această pregătire erau excluse femeile.

Munca femeii se desfășura în primul rând în gospodărie (domeniu exclusiv al femeii), dar participau și la toate muncile agricole. Atunci când au apărut manufacturile, femeile au muncit și în manufacturile de familie, deși, pe măsură ce manufacturile s-au dezvoltat, au fost și situații în care s-a interzis munca femeilor în anumite domenii manufacturiere pentru a preveni șomajul masculin; o astfel de situație a fost în anul 1641 la Bristol (Anglia) când a fost interzisă primirea femeilor în sectorul textil. Pentru femeile din clasele superioare, principala activitate o reprezenta munca în gospodărie și coordonarea servitorilor.

Educația trebuia să aibă ca scop menținerea unui anumit tip de femei. O lucrare importantă din anul 1529 - *De institutione foemine christianae* de Juan Louis Vives - aprecia că scopurile principale ale educării femeilor sunt cinstea și castitatea; instruirea femeilor nu trebuie să fie excesivă, iar învățarea științei, filosofiei și retoricii sunt inoportune pentru femei. Calvinistul francez Agrippa d'Aubigne afirma că instruirea produce femei de casă neglijente și neînțelegeri conjugale; fetele trebuie să învețe doar să scrie și să citească. Protestantismul a dat un impuls puternic educației elementare a fetelor, dar scopurile majore ale educației erau aceleași. Contrareforma, la rândul ei, a stimulat educația pentru tinere, pentru „a le proteja de relele umanismului, de laxism și de protestantism”. În Germania se afirma explicit că fetele trebuie educate pentru îndeplinirea îndatoririlor religioase. Începând cu secolul XV, în Italia, și apoi în secolul XVI, în aproape toată Europa Occidentală, a apărut fenomenul femeii erudite, evident, provenind din clasele superioare; în secolul XVII, educația umanistă a femeilor din clasele înalte începe să decadă, iar noul ideal feminin este neintelektual.

Din istoria evului mediu, mai ales, nu putea lipsi ca tip social călugărița; la început călugărițele proveneau din păturile sărace ale populației, dar, cu timpul, au început să se înmulțească călugărițele provenind din clasele superioare, ceea ce a dus la creșterea nivelului de cultivare. În anul 1552, la Florența, 15-16% din numărul femeilor trăiau în mănăstiri, cea mai mare parte fiind patriene. Motivele ajungerii la mănăstire erau de mai multe categorii: uitate în mănăstiri unde fuseseră date pentru a fi crescute imediat după naștere, abandonate de mame, rațiuni economice etc.

În spațiul protestant însă, Luther a respins închiderea femeilor în mănăstiri, doar pentru că - aprecia el - foarte puține femei au primit de la Dumnezeu înclinația autentică pentru feciorie.

La polul opus exista prostituția, tolerată în evul mediu, acceptată și instituționalizată în Renaștere (la sfârșitul secolului XIV s-a deschis la Toulon un bordel municipal). Existau însă atitudini diferențiate față de prostituție în diferite zone ale Europei Occidentale: în timp ce prostituția a înflorit în orașele italiene, indulgența oficială față de prostituate s-a diminuat drastic în zone protestante.

În secolul XVIII („**secolul luminilor**”), femeia, deși este omniprezentă, rămâne subordonată, fără personalitate civilă și politică, exclusă din centrele de putere; nu exista juridic decât prin intermediul bărbaților. Și totuși în epocă este afirmată și ideea egalității între sexe: „**spiritul nu are sex**”, rațiunea - care definește apartenența la specia umană - caracterizează și pe femei, și pe bărbați, unanimitatea comună este primordială în raport cu diferențele de gen (Poullain de la Barre - *De l'égalité des deux sexes. Discours physique et moral ou l'on voit, l'importance de se défaire des préjugés*, 1673).

Ținta privilegiată a iluminiștilor este căsătoria tradițională, mai precis perversiunea căsătoriei de considerente sociale și economice. Se dezvoltă și reacția împotriva concepției religioase asupra indisolubilității căsătoriei sub forma ideii căsătoriei ca un contract liber consimțit de cele două părți egale, care poate fi anulat. Divorțul era acceptat în unele țări protestante, dar nu era admis în țările catolice. Ideea contractuală a căsătoriei își găsește consacarea în timpul Revoluției franceze, iar în Constituția Franței din 1791 se afirmă că „**legea nu consideră căsătoria decât cu contract civil**”; Franța catolică a autorizat divorțul prin legea din 20 septembrie 1792. În aceeași perioadă, în spațiul german, I. Kant afirmă în *Drept al căsătoriei* (1797): „**Căsătoria este alianța încheiată în mod liber de două ființe de sex diferit întru posedarea reciprocă a caracteristicilor**”.

În ceea ce privește educația în perioada iluministă, s-au imaginat instituții școlare pentru fete, dar conținutul și finalitatea educației băieților și fetelor erau diferite.

Situația reală a educației școlare a populației feminine în Europa Occidentală poate fi ilustrată prin câteva cifre: în Franța, la sfârșitul secolului XVII, 14% dintre femeile franceze știau să se semneze, iar la sfârșitul secolului XVIII- 27%; tot la sfârșitul secolului XVIII știau că se semneze 35% dintre femeile engleze, 64% dintre femeile din Amsterdam, 30% dintre femeile din Torino. În secolul XVIII, în Europa Occidentală, alfabetizarea feminină a progresat mai repede decât alfabetizarea masculină. Dar colegiile unde au fost educați adolescenții secolului XVIII nu primeau fete, de aceea tineretele din familiile cele mai avute au fost educate prin învățământ la domiciliu; tineretele ale căror familii nu-și puteau permite învățământul la domiciliu (fără a fi sărace) merg la pensionare private și laice, iar uneori fac apel la mănăstiri, iar fetele din mediile populare puteau primi o instruire elementară în micile școli religioase ieftine sau gratuite unde învățau să scrie, să citească, să socotească, religie, morală și lucru manual.

În ceea ce privește egalitatea dintre sexe, în timpul Revoluției franceze, femeile au avut susținătoare chiar din rândul femeilor care au militat ca Declarația drepturilor omului și cetățeanului să se extindă asupra ambelor sexe. Ideile revoluției franceze sunt combătute de regimurile conservatoare din Germania și Anglia, deși și aici se produc unele schimbări în beneficiul femeii, cum ar fi Codul prusac din 1791 care admite divorțul. Diferențierile dintre sexe se combină în mod complex cu diferențele dintre zonele rurale și zonele urbane, dintre clasele sociale, cu diferențele naționale și zonale; s-a conturat deja în secolul XVIII, în Europa Occidentală, o zonă tradițională care cuprindea jumătatea sudică a Franței, jumătatea estică a Germaniei și zonele periferice ale Europei meridionale, precum și o zonă modernă care cuprindea Franța nordică, Germania vestică, nord-vestul Europei, Țările de Jos, Anglia și Scoția.

Pentru secolul XIX este interesantă identificarea de către unii cercetători a următoarelor tipuri sociale reprezentative pentru femei: credincioasa, menajera și învățătoarea (Michela de Giorgio).

Conform autoarei menționate, menajera reprezintă grupul de femei cel mai puternic legat de secolul XIX; menajerele au însoțit afirmarea burgheziei europene și au dispărut când epoca de aur a burgheziei s-a încheiat. Pe la 1800, servitorimea era un grup neomogen, cu mai multe straturi, de la majordom și guvernante în casele nobililor până la slujnica și argatul de țară.

Încă din perioada anterioară existau reglementări ale situației acestora: codul napoleonian, Law of Master and servant, regulamentul german privind servitorimea; în esență, acestea prevedeau că servitorii erau legați de familia stăpânilor, trebuind să se supună poruncilor acestora, în timp ce stăpânii aveau obligația de a avea grijă de starea materială și morală a servitorilor. În a doua jumătate a secolului XIX se produce modernizarea raportului servitori-patron, mai întâi în Anglia și apoi în Franța, în timp ce reglementările germane în domeniu rămân valabile până în anul 1918. În Germania existau birouri de intermediere pentru servitori; începând cu anul 1848, era obligatoriu pe teritoriul prusac un fel de carte de muncă pentru servitori: un carnet eliberat de poliție, cu nume, loc de naștere, vârstă, date despre patronii unde au lucrat, îndatoririle servitorilor, durata angajării, motivele încetării contractului; la expirarea angajării, „cartea” era depusă la postul local de poliție pentru viză și putea fi consultată de noul angajator; această modalitate de ținere a evidenței servitorilor s-a extins la întregul stat german în anul 1872 (când s-a înființat Reich-ul).

Principala transformare a acestei categorii care a avut loc în secolul XIX a fost feminizarea și urbanizarea servitorilor proveniți de la sate. Cauzele acestor transformări au fost secularizarea (care a determinat închiderea mai multor mănăstiri și încorporarea terenurilor acestora în proprietatea statului) și industrializarea (care a determinat dezvoltarea burgheziei care, la rândul ei, dorea să trăiască la nivelul marii nobilimi inclusiv prin prezența în casele lor a servitoarelor). Secularizarea și industrializarea au determinat deplasarea spre orașe a fostelor servitoare de la sate sau a fetelor și femeilor sărace care aveau posibilitatea unui câștig bănesc cu care ajutau familia sau își făceau zestre și aveau condiții de locuit mai bune decât în familiile lor. Feminizarea și urbanizarea servitoarelor a fost diferită ca amploare de la o zonă la alta a Europei Occidentale,

în funcție mai ales de industrializarea care avea loc; ca urmare, era firesc că feminizarea și urbanizarea servitoarelor să se producă la o scară mai redusă în Italia și, în general, în sudul Europei Occidentale, unde era un ritm mai lent de industrializare. Pentru părinții fetelor care se angajau ca servitoare, această situație era preferabilă muncii în fabrică, considerată „cuib al depravării și imoralității”. În anii '80 ai secolului XIX, în Europa Occidentală, 30-40% din totalul de femei angajate lucrau în domeniul „serviciului casnic”.

O altă figură feminină emblematică pentru populația feminină a secolului XIX identificată de Michela de Giorgio este învățătoarea; pentru această profesie optau de obicei fiicele burghezilor (mici), iar opțiunea pentru a deveni învățătoare a fost tot mai frecventă pe măsură ce se deschideau tot mai multe școli elementare. În general, candidatele pentru diferite trepte ale învățământului proveneau din straturi sociale diferite; de exemplu, în Prusia, după ce în 1837 a fost reglementată formarea personalului didactic, a devenit evident faptul că pentru examenul de educatoare și învățătoare candidau fetele provenite din rândul micii burghezii, al familiilor de dascăli, micilor funcționari fără pregătire academică, mici negustori și meșteșugari; pentru susținerea examenului în vederea obținerii unui post într-o școală superioară de fete candidau fete provenind din rândul înaltei burghezii intelectuale. Angajarea învățătoarelor foarte tinere era preferată angajării bărbaților, care solicitau salarii mai mari. În rețeaua școlilor publice de fete, la clasele mici predomina personalul didactic feminin, iar la clasele mari predau exclusiv bărbații. La clasele mari din școlile publice de fete, funcția de dirigentie era de competență masculină, ca și cea de director al școlii. În școlile primare, la începutul anilor '70 ai secolului XIX, situația părea diferită, aici femeile fiind majoritate în funcțiile de conducere. Treptat, la sfârșitul secolului XIX, s-a produs masculinizarea personalului didactic din învățământ din școlile superioare de fete. Feminizarea personalului didactic din școlile superioare de fete a rămas modestă în Germania, chiar și în prima jumătate a secolului XX; în anul 1921, în toată Prusia existau numai 19 femei director în școlile superioare de fete. În anul 1933, naștii au dispus înlăturarea femeilor din astfel de funcții: masculinizarea personalului didactic și a personalului de conducere s-a menținut, în ciuda faptului că în 1844 s-a emis un decret care prevedea ca directorul unei școli superioare de fete să fie bărbat, dar adjunctul acestuia putea să fie femeie, iar diriginta trebuia să fie la cel puțin una din trei clase.

Situația personalului didactic feminin din Germania (la care se mai poate adăuga faptul că în universitățile din Prusia acceptarea femeilor la studiul universitar a fost promulgată abia în anul 1908, deși profesorii universitari au avut dreptul să excludă de la cursurile lor femeile și după 1908) este un exemplu privind complexitatea cauzelor care pot determina locul și rolul populației feminine în sistemul educațional; de multe ori s-a invocat dezvoltarea economică ca fiind una dintre cauzele fundamentale ale extinderii educației la populația feminină și ale extinderii prezenței personalului didactic feminin; situația din Germania din secolul XIX nu susține această explicație; la sfârșitul secolului XIX, în Germania puternic dezvoltată, ponderea învățătoarelor era aproape egală cu ponderea acestora în Italia mai puțin dezvoltată, în Franța și în SUA, respectiv sub 20%; în aceeași perioadă, ponderea învățătoarelor în totalul personalului didactic din

învățământul elementar era de 28% în Danemarca și 66% în Suedia (deși Danemarca și Suedia aveau tradiții culturale comune).

Accesul femeilor în rândul personalului didactic era îngreunat și de mentalitatea privind incompatibilitatea dintre căsătorie și profesie pentru femei, mentalitate împărțită și de femei. Fără a exista o reglementare legislativă, se considera incompatibilă cariera profesională cu căsătoria în Italia, Anglia, Austria și Germania, excepție făcând numai Franța. În Germania, până în anul 1918, orice învățătoare, atunci când era angajată într-o școală publică, trebuia să semneze un angajament potrivit căruia, dacă se căsătorește, urma să fie îndepărtată din serviciul școlar și privată de condiția de funcționar public; abia Constituția de la Weimar din 1919 a suprimat aceste dispoziții discriminatorii. Dar o anchetă desfășurată printre învățătoarele de credință protestantă, în anul 1911, a scos la iveală faptul că majoritatea considera profesia ca incompatibilă cu statutul de femeie căsătorită. Prima opoziție serioasă față de celibatul personalului didactic feminin a venit abia la Congresul Internațional al Femeilor care a avut loc la Berlin în anul 1904.

Celălalt tip social feminin, alături de menajeră și învățătoare, identificat de Michela de Giorgio este credincioasa; de fapt, este vorba de două fenomene: în primul rând, feminizarea clerului, deși concomitent misoginia instituției ecleziastice este incontestabilă; în al doilea rând, educația în școlile de pe lângă mănăstiri este foarte extinsă, ceea ce determină calitatea de a fi credincios într-un grad ridicat. În anul 1876, dintre cei aproximativ 500.000 de copii francezi care mergeau la grădiniță, 80% erau încredințați unor congregații religioase. În Italia, monopolul ordinelor și congregațiilor religioase asupra educației feminine este de necontestat, fetele aristocrate fiind educate în instituții religioase consacrate, unde învățau disciplina, autocontrolul, abținerea, iar timpul liber nu exista.

2.2. Populația feminină în spațiul românesc

Specificul istoric al spațiului românesc și, în primul rând, rămânerea în urmă din punct de vedere economic, social și cultural față de Europa Occidentală nu permit analiza populației feminine pe o durată lungă de timp, ci numai începând cu a doua jumătate a secolului XVIII și mai ales începând cu secolul XIX, odată cu începutul modernizării societății românești.

După 1750 au apărut unele elemente de modernizare a societății românești, dar nu ca o mișcare de modernizare cu program și lideri, ci prin contactul cu elemente străine venite în principate și care au influențat păturile superioare ale societății, inclusiv jumătatea feminină a acestora. Cu același efect modernizator au fost și transformările din domeniul educației. De exemplu, după 1750, ofițerii ruși veniți în București au adus cu ei maniere de tip european, limba și literatura franceză (răspândite în rândul aristocrației ruse de la Petru cel Mare), fapt ce a dat un impuls pentru boierimea română de a cunoaște limba franceză. După izbucnirea Revoluției franceze au pătruns în principate francezi și greci care au devenit „profesori” în casele boieresti pentru copiii acestora; în acest mod s-a

format „**învățământul de familie**” destinat copiilor marilor boieri. Treptat, acesta se adresează și copiilor din familiile noi burghezii în formare.

Pentru educația copiilor (inclusiv fete) din familiile cu situație materială bună au luat ființă în secolul XIX, mai ales în deceniile patru și cinci, pensionatele (de băieți și de fete); pensionatele de fete care au luat ființă în această perioadă în București sunt: Caolina Kuhn Iulia, Malanotti, Clelia Giberti, Elisabeta de Wuits, Paulina Appolony, Elena Becereasca, Mina Rozeasca, Albertina Stockler și Franis Andronescu. În același timp, fetele (ca și băieții) din familiile sărace, din orașe sau din sate nu beneficiau de educație într-o instituție de învățământ; de altfel, pentru aceștia, educația școlară va rămâne precară chiar și după înființarea școlilor din rețeaua publică, până la jumătatea secolului XX.

Modernizarea propriu-zisă a societății românești din cele două principate extracarpătice a început la mijlocul secolului XIX, fiind rezultatul unui program al elitelor politice, culturale și sociale, program din care făcea parte și ideea de emancipare a femeii; cred însă că este prea mult să spunem că ideea emancipării femeii a devenit încă de atunci un subiect prezent în conștiința publică. Societatea românească a rămas dominată până la mijlocul secolului XX de structuri tradiționale economice și sociale care au limitat procesul de emancipare a populației feminine.

În straturile sociale superioare, modernizarea și emanciparea populației feminine a fost mai profundă și mai rapidă comparativ cu populația feminină din părțile mijlocii și mai ales comparativ cu populația feminină țărănească.

Foto 1. 1935 - Familie de boieri mijlocii

Modernizarea vieții populației din straturile sociale superioare și emanciparea populației feminine a devenit vizibilă în prima jumătate a secolului XX din mai multe puncte de vedere:

- modernizarea habitatului casnic și a stilului de viață familial;
- modernizări ale stilului vestimentar, iar ideea de modă este cunoscută și de femeia româncă din orașe și mai ales din straturile sociale superioare;
- se extinde participarea școlară la toate nivelurile, concomitent cu extinderea și diversificarea rețelei de învățământ și a unităților școlare.

Foto 2. Extravagantă feminină – 1918

În ciuda modernizării vieții în straturile sociale superioare și a emancipării populației feminine respective, rămân puternice elemente tradiționale care vor continua să existe până în deceniile 4-5 ale secolului XX:

- locul secundar și subordonat al femeii în raport cu bărbatul în societate și în familie;
- educația în familie a copiilor era dominată de atitudini educative ale părinților de tipul cald-restrictiv și rece-restrictiv prin care se impune copiilor, dar mai ales fetelor respectarea rigidă a unor norme și valori;
- în alegerea viitorului soț, rolul părinților este fundamental;
- lipsa de independență în raport cu părinții la fete și lipsa de independență în raport cu soțul la femeile căsătorite;
- în ciuda unei anumite educații școlare și a modernizării stilurilor de viață, femeia rămâne soție și casnică.

Foto 3. Moda feminină în anul 1921

Foto 4. 1916 - Adolescentă de 14 ani, la pension

Foto 5. 1943 - Adolescență de 14 ani, elevă la liceul comercial

Perioada comunistă a adus mari transformări și în viața populației feminine: a avut loc o modernizare, emancipare în sensul Europei Occidentale, dar au fost și particularități ale acestui proces specific perioadei comuniste. La nivelul transformărilor propriu-zise, este necesar să facem distincția între ceea ce a promovat regimul comunist și fenomenele modernizatoare care s-au produs firesc - în contextul specific - fără controlul și acțiunea orientativă a autorităților și fără să atribuim acestora din urmă un rol sau un merit.

Directiile pentru care s-a acționat în perioada comunistă au fost:

1. stimularea participării școlare fără discriminări de gen;
2. stimularea participării femeii pe piața muncii;
3. promovarea explicită a femeii în funcții de conducere și stimularea participării femeii la activitatea politică.

Foto 6. 1920 - Tinere surori în așteptarea căsătoriei

Aceste direcții au fost susținute la modul general de afirmarea explicită a egalității dintre femei și bărbați.

Celelalte procese și fenomene sunt generate de direcțiile asumate amintite mai sus și de alte fenomene și direcții asumate, mai ales de ordin economic, care au schimbat atitudini, comportamente, mentalități, valori.

Schimbările fundamentale ale vieții populației feminine de după instaurarea comunismului nu pot fi scoase din contextul mai multor procese și fenomene care se constituie în **factori determinanți ai acestor schimbări**:

1. modelul educațional;
2. transformările agriculturii;
3. industrializarea;
4. urbanizarea;
5. dezvoltarea;
6. cultura.

Modelul educațional se referă la:

- a) educația școlară;
- b) educația în familie.

Foto 7. 1927 - Soție și mamă

Stimularea participării școlare (fără discriminare de gen) s-a făcut, după instaurarea comunismului, prin:

- acțiuni pentru lichidarea analfabetismului (și la bărbați, și la femei în egală măsură);
- obligativitatea frecvenței învățământului elementar și apoi a celui de 7 clase;
- extinderea rețelei de învățământ atât la sate, cât și în orașe;
- diversificarea ofertei de profiluri și tipuri de școli postgimnaziale;
- gratuitatea învățământului de toate gradele și oportunitățile pentru stimularea participării școlare (cămine, cantine, burse).

Participarea școlară fără discriminare de gen a permis schimbarea mentalității adulților (a familiilor) cu privire la educația nediferențiată a fetelor și băieților și a pregătit tânăra generație pentru adoptarea nediscriminării de gen.

Participarea școlară (fără discriminare de gen) a mai fost stimulată și de transformările de pe piața muncii.

Politica statului comunist de desființare a proprietății agricole mari și mijlocii și colectivizarea agriculturii a eliberat forța de muncă rurală; concomitent, politica de industrializare forțată a oferit, mai ales pentru forța de muncă rurală, o

alternativă: alternativa industrială a devenit atrăgătoare prin asigurarea unui salariu suficient pentru un trai decent, prin oferta de locuințe și prin durata și conținutul muncii, considerate mai ușoară comparativ cu munca în agricultură.

Dezvoltarea industriei (și apoi sectorul construcțiilor) a determinat migrația sat-orăș; din punct de vedere cronologic, bărbații au fost primii care s-au îndreptat către marile centre urbane; valul al doilea al populației care a migrat spre orașe au fost fetele, care s-au căsătorit cu bărbații plecați din aceleași sate. Ulterior, deplasarea migratorie a cuprins în egală măsură populația masculină și populația feminină, pentru frecventarea unor școli și pentru angajare în orașe.

Urbanizarea și dezvoltarea în general au determinat, ca și industrializarea, atracția spre orașe, creșterea nivelului de școlaritate, schimbări de mentalități, atât pentru populația masculină, cât și pentru populația feminină, creșterea calității vieții și transformări ale stilurilor de viață; pentru populația feminină adultă, participarea pe piața muncii a determinat securitate și independență economică; iar dezvoltarea, însemnând, printre altele, o rețea comercială mai întinsă cu oferta de produse corespunzătoare (până la începutul anilor '80 când s-a înregistrat declinul economic), o ofertă turistică cu care a luat cunoștință populația urbanizată și o ofertă de alte servicii (deși nu s-a dezvoltat suficient), a contribuit la schimbări în viața populației feminine.

Factorul cultural, ca determinant al transformărilor mentalităților și comportamentelor populației feminine, se referă în primul rând la accesul la radio, televiziune și rețeaua de cinematografe și săli de spectacole.

În procesul de formare a noilor mentalități și a noilor stiluri de viață ale populației feminine au intervenit procese sociale, precum socializarea, influența socială, controlul social, difuziunea socială și contagiunea socială, imitația și învățarea socială.

S-au produs schimbări la nivelul modurilor de comportare asociate **rolului** de persoană de sex femeiesc (de fată, de femeie); mai ales prin migrația în mediu urban, prin școlarizare, prin angajare, setul de roluri ale populației feminine a devenit mai bogat și mai complex comparativ cu setul de roluri proprii perioadei anterioare comunismului; prin „**ieșirea**” într-un spațiu social mai amplu și mai bogat, mai complex (dincolo de familie, vecini, sat, cartier), persoanele de sex femeiesc au fost supuse acțiunii mai multor entități sociale (colegi de școală, colegi de serviciu ș.a.) care au generat modificări de opțiuni (este procesul de **influență socială**); prin „**ieșirea**” în spațiul social mai amplu și mai complex a scăzut **controlul social** (al familiei, al comunității) și, în consecință, conformarea la vechile norme, valori, comportamente este mai slabă (dar nu dispăre în totalitate, mai ales la prima generație urbanizată); populația feminină s-a angajat în relații interpersonale mai bogate (colegi de școală, colegi de serviciu, colocatarii în blocurile de locuințe, locuitorii ai cartierului etc.) și, în consecință, a asimilat informații, opinii, atitudini, comportamente, pe care le-a reprodus, procesele de **contagiune socială** și de **imitație** contribuind substanțial la schimbarea mentalităților și a stilurilor de viață a populației feminine.

Consider că perioada comunistă a fost un moment de cotitură pentru populația feminină în procesul de modernizare a atitudinilor și comportamentelor

sale; procesul începuse din perioada anterioară, dar comunismul l-a accelerat și la extins în toate straturile societății. În cea mai mare parte, transformările au fost pozitive și în sensul modernității generale, dar au existat și particularități ale transformărilor, specifice unui spațiu comunist, unele fiind negative; acestea din urmă vor ieși în evidență mai ales în perioada postcomunistă.

Afirmația de mai sus referitoare la faptul că perioada comunistă a fost un moment de cotitură pentru populația feminină din România în procesul de modernizare a atitudinilor și comportamentelor sale poate stârni mânia mai multor analiști ai fenomenelor, mai ales a feministelor. În mod deosebit, acestea din urmă, când analizează situația femeii în comunism, au atitudine radical-critică și invocă atât experiența internațională, cât și inițiativele de emancipare a femeii din perioada interbelică.

Inițiativele de emancipare a femeii din perioada interbelică nu pot fi negate, dar ele sunt mai mult ideatice și aparțin atât unor bărbați, politicieni de obicei, cât și unor femei din elita economică, socială și culturală a vremii; aceasta nu înseamnă că întreaga elită era preocupată de problematica femeii și nici că totalitatea femeilor aparținând elitei economice, sociale și culturale se afla într-un stadiu avansat de modernizare, de emancipare. Încă din secolul XIX, populația feminină, mai ales din mediul urban, din clasele de sus, a trecut prin faze succesive de emancipare în cadrul procesului de modernizare a întregii societăți românești, prin deschiderea societății românești către Occident, și nu atât prin inițiative individuale sau de grup. Nu se poate vorbi de emancipare în mediul rural sau în zonele periferice ale orașelor.

Obiecțiile aduse perioadei comuniste se referă de cele mai multe ori la aspectul formal al promovării egalității între femei și bărbați, precum și la faptul că femeile nu au fost stimulate să acționeze pentru promovarea intereselor lor colective. Aceste obiecții sunt într-o oarecare măsură îndreptățite, dar sunt necesare precizări suplimentare:

- În perioada comunistă, datorită specificului sistemului, nu a fost stimulat niciun segment social să acționeze pentru interesele lui colective.
- Aspectul formal izvorăște în primul rând din faptul că afirmarea egalității dintre femei și bărbați și modalitățile de manifestare a acesteia nu sunt rezultatul unor demersuri ale populației feminine, ci sunt afirmate în numele ideologiei comuniste.

Totuși, nu se poate nega că, în comparație cu perioada interbelică, în perioada comunistă s-a produs o emancipare a femeii în general și în raport cu populația masculină; angajarea femeilor în diferite domenii de activitate a determinat o independență economică pe care majoritatea femeilor din România nu o avusese; femeile au fost angajate și în sectoare de activitate dominate de bărbați, cu condiții mai grele de muncă, cum ar fi construcțiile; s-au produs schimbări majore în atitudinile și comportamentele femeilor, în stilurile lor de viață; femeile conștientizează (în urma reglementărilor legislative) că bunurile acumulate în timpul căsătoriei aparțin ambilor soți.

Participarea femeilor la viața politică a fost stimulată și impusă de partidul comunist fără a se explica că este un drept al acestora. Dar nu întotdeauna

participarea la viața politică a femeilor a fost percepută de către acestea ca o povară, ci și ca o posibilitate de afirmare.

Tradiția a continuat să se manifeste mai ales în viața privată, dar și în viața publică, îmbrăcând diferite forme, din care nu lipsesc abuzurile asupra femeilor, inclusiv hărțuirea sexuală și bătaia.

Monitorizarea relațiilor sociale, mai ales la locul de muncă (unul din cele mai nocive fenomene ale perioadei comuniste), nu a determinat diminuarea sau lipsa abuzurilor față de femei, ci doar ascunderea realității, o falsă percepție și impresie asupra relațiilor dintre femei și bărbați; existau doar unele abțineri în ceea ce privește abuzurile asupra femeilor de către bărbați, pentru a nu avea necazuri la locul de muncă (cel puțin așa credeau ei), ascunderi ale abuzurilor atât de către bărbați, cât și de către femei, care se temeau de consecințele dezvăluirilor (represalii sau „o situație rușinoasă”).

În spațiul privat au continuat să existe abuzuri asupra femeilor, chiar dacă ele încep să manifeste atitudini de nesupunere și respingere, pentru că este încă dominantă ideea supremației bărbatului, pentru că poliția nu intervenea, legislația nu proteja femeile în aceste cazuri, iar presa nu făcea cunoscute astfel de situații. În general, modernizarea specifică comunismului, păstrarea tradiției, începutul înrăutățirii situației economice la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80, nivelul scăzut al dezvoltării serviciilor, politica pronaționalistă inițiată în a doua jumătate a anilor '60 au generat totuși probleme suplimentare pentru femei, comparativ cu bărbații (chiar dacă fenomenele de mai sus au afectat și bărbații din anumite puncte de vedere), iar procesul de emancipare a femeii din România a fost stopat.

Asimilarea modernității s-a făcut în perioada comunistă uneori în modalități diferite de către bărbați și femei: bărbații au renunțat cu greu la rolul dominant, în timp ce femeile au renunțat în mare parte, mai ales în mediul urban, la atitudinea umilă, supusă față de bărbați. S-a ajuns astfel la situația paradoxală în care, în perioada comunistă, femeile sunt victime ale violenței verbale și fizice masculine într-o măsură mai mare comparativ cu perioada precomunistă; începutul emancipării femeii a atras reacția violentă a bărbaților.

A existat în perioada comunistă și o asimilare problematică a modernității, inclusiv de către femei.

Consumul de alcool a crescut în general în perioada comunistă, mai întâi în mediul urban (migrația la orașe a însemnat dezrădăcinare, schimbări valorice, transformări de atitudini, comportamente și stiluri de viață) și apoi în mediul rural, sub influența navetiștilor și a populației migrate la orașe. În acest mod, o preocupare care în mod tradițional era considerată specific bărbătească (consumul de alcool) a devenit preocupare și pentru unele femei. Consumul sporit de alcool, la care au început să participe și femei, a generat o creștere a violenței în familie; iar victima sigură a violenței în familie este femeia.

Concomitent cu modernizarea femeii, infidelitatea - atribuită tradițional bărbaților - a început să se manifeste și la persoanele de sex femeiesc. Deseori, femeile explică/justifică astăzi infidelitatea prin principiul „de ce bărbații au voie și noi, femeile, nu avem voie să fim infidele?”. La femei există cel puțin două motivații principale ale infidelității: instabilitatea afectivă, care are la bază de cele

mai multe ori norme morale discutabile, precum și nemulțumirea față de partenerul de viață.

Este timpul să se afirme fără rețineri că există și alte două situații care implică infidelitatea și, implicit, relațiile sexuale:

- situația în care relațiile sexuale sunt solicitate de bărbați (patroni, șefi etc.) și acceptate de femei de teama unor repercusiuni;
- situația în care aceste relații sexuale sunt acceptate și de femei sau chiar căutate pentru a beneficia de anumite avantaje (loc de muncă, bani etc.); este celebra „protecție” pe care unele femei o caută la bărbații aflați în situații de putere și avere.

Estimarea numerică sau procentuală a ambelor situații nu este posibilă, dată fiind discreția care de obicei înconjoară acest subiect.

Capitolul 3

POPULAȚIA FEMININĂ ÎN POSTCOMUNISM

3.1. Populația feminină în România după 1989

Analiza populației feminine de după 1989 se poate face din mai multe perspective.

Premisele analizei de față sunt următoarele:

- populația feminină nu este privită dintr-o perspectivă conflictualistă față de populația masculină;
- nu se accentuează discriminarea populației feminine, chiar dacă există acest fenomen, dar unele dintre formele ei de manifestare vor fi amintite;
- se admite existența unor particularități ale populației feminine ca ființe sociale;
- în perioada postcomunistă s-a produs procesul de reaşezare și redefinire a identității feminine, iar procesul nu s-a încheiat; nu sunt de acord cu afirmația că s-a produs o degradare a identității feminine;
- nevoia de a analiza populația feminină din două perspective complementare: 1) perspectiva particularizării; 2) perspectiva care transcende sexul și care are în vedere autonomia individului, libertatea acestuia, dincolo de diferențele de gen.

Problemele economice de după 1989, care au afectat întreaga populație a României, au avut un impact special asupra populației feminine adulte: în primii ani ai perioadei postcomuniste, femeile au devenit șomeri într-o proporție mai mare: disponibilizarea lor a avut la bază atât o mentalitate tradițională, cât și constrângerile specifice perioadei: femeile au oricum obligații gospodărești, iar banii în casă sunt aduși mai ales de capul de gospodărie, care este, în mod tradițional, bărbatul. Oferta de locuri de muncă era și încă mai este insuficientă atât la nivel general, cât și pentru femei (având în vedere și specificul muncii în general acceptat de femei, dar și preferințele angajatorilor). Șomajul și oferta insuficientă de locuri de muncă a dus la creșterea dependenței femeilor față de bărbați.

Treptat, populația feminină adultă s-a adaptat la schimbările de pe piața muncii, ameliorându-se situația sa; au acceptat oferta de locuri de muncă specifice perioadei, au devenit mai întreprinzătoare, iar migrația în alte țări pentru munca temporară a femeilor a crescut.

O problemă intens dezbătută este aceea a **abuzurilor împotriva femeii** (bătaie, abuz sexual și alte forme).

Există o percepție generală că violența fizică împotriva femeilor a crescut; această afirmație nu poate fi susținută cu date exacte, date care nu existau nici înainte de 1990, nici după, primele care au tăinuit (și o fac în continuare)

fenomenul fiind chiar femeile. De fapt, vorbim despre violența în familie a cărei victimă este de cele mai multe ori femeia.

Rolul fundamental în existența violenței în familie (mai ales a celei fizice), a bărbatului împotriva femeii îl are persistența patternului tradițional (autoritatea bărbatului în familie manifestată inclusiv prin violența fizică împotriva femeii).

Datele *Barometrului de gen* din anul 2000 indică faptul că 53% din cei intervieuați cunosc cazuri de bărbați care își bat soțiile/partenerile și 17% cunosc cazuri de femei care își bat soții/partenerii.

Din perspectiva subiectivă, cauzele apariției problemelor în cuplu sunt lipsurile materiale (70%), comportamentul copiilor (14%), băutura (6%), intervenția părinților (socrilor) în familie (4%) - *Barometru de gen, 2000*. Iar situațiile generatoare de violența fizică și verbală, așa cum rezultă din datele barometrului de gen, indică următoarea ierarhie a acestora: **locul 1** - certuri; **locul 2** - insulte, înjurături; **locul 3** - petreceri cu multă băutură; **locul 4** - amenințări; **locul 5** - bătaia copiilor; **locul 6** - bătaia între soți (tabelul 3.1).

După 1989 a crescut nivelul de agresivitate socială; nu știm însă cu certitudine dacă acest fapt a determinat și creșterea agresivității în familie.

Tabelul 3.1
În ultimii doi ani, cât de des au avut loc în gospodăria dvs.?

- % -

	Rareori	Des
- insulte, înjurături	44	6
- amenințări	19	2
- bătăi între soți	10	1
- certuri	64	6
- petreceri cu multă băutură	27	2
- absente de acasă	6	1
- separare temporară între soți	6	1
- bătăi de copii	18	1

Sursa: Barometrul de gen, august 2000, România, Fundația pentru o Societate Deschisă.

Cu certitudine după 1989 abuzurile sexuale împotriva persoanelor de sex femeiesc au crescut. Societatea românească era înainte de 1990 o societate în care sexualitatea era trecută sub tăcere, pe de o parte, datorită mentalităților tradiționale, pe de altă parte, datorită specificului regimului comunist care a promovat un fel de austeritate morală, sexualitatea fiind incompatibilă cu aceasta.

După 1989, sexualitatea a devenit subiect în programa școlară și a început să fie discutată în mass-media. Atitudinile și comportamentele față de sexualitate s-au liberalizat brusc și rapid.

De fapt, ca și după instaurarea comunismului, când procesul de modernizare a generat o creștere a violenței în general și a celei în familie, precum și o atitudine mai puțin rigidă față de sexualitate, și în contextul noii tranziții postcomuniste se înregistrează creșterea violenței și liberalizarea sexualității.

Fiecare tranziție presupune procese de dezorganizare socială, formarea unor noi atitudini, schimbări de comportamente; modelele culturale tradiționale nu dispar în totalitate nici în perioada tranziției, nici în perioada de stabilizare post-tranziție, chiar dacă se diminuează de la etapă la etapă.

Mentalitățile tradiționale prezente încă în societatea românească sunt evidențiate de unele din rezultatele *Barometrului de gen* din anul 2000:

- Diferențierile în educația fetelor/băieților; la băieți se pune accentul pe disciplină, iar la fete pe hărnicie și ascultare.
- Părerea proastă despre femeile care au făcut copii fără a fi căsătorite legal sau care nu își doresc un soț (47-48%); persoanele de peste 60 de ani, persoanele cu educație primară și persoanele din mediul rural sancționează mai sever acest fapt.

Tabelul 3.2

Cele mai importante lucruri în educația băieților/fetelor?

- % -

	Pentru băieți	Pentru fete
Disciplina	61	43
Hărnicia	35	53
Ascultarea	33	46
Libertatea de alegere	24	16
Ordinea	22	24
Independența	16	8

Sursa: Barometrul de gen, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.

Tabelul 3.3

Ce părere aveți despre femeile care au făcut copii...?

- % -

	Fără a fi căsătorite legal			Fără a fi căsătorite legal și nu își doresc soț		
	Bună	Nici bună, nici proastă	Proastă	Bună	Nici bună, nici proastă	Proastă
Total	6	42	47	11	36	48
18-29 ani	7	56	34	11	48	38
30-59 ani	8	48	39	14	40	42
60 ani și peste	4	23	67	6	23	65
Educație superioară	15	61	19	21	48	25
Educație medie	6	52	38	11	45	40
Educație primară	3	22	69	6	21	67
Urban	9	52	34	14	44	36
Rural	3	30	62	7	27	62

Sursa: Barometru de gen, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.

- Opiniile cu privire la unele caracteristici ale femeilor în comparație cu bărbații: a) femeile sunt mai sufletiste, grijulii și sensibile; b) femeile sunt la fel de deștepte ca bărbații (62%); dar ceea ce este foarte interesant este faptul că femeile se percep la fel de deștepte ca bărbații într-o proporție ceva mai mică (60% față de 64% percepția bărbaților); c) femeile se percep a fi practice într-o măsură mai mare decât sunt percepute de bărbați (tabelul 3.4).
- Percepția dominantă că bărbatul este capul familiei (83%), percepție diferențiată mai ales de vârstă și educație (tabelul 3.5).

Tabelul 3.4
Comparativ cu bărbații, credeți că femeile pe care le cunoașteți sunt mult, mai, la fel sau mai puțin...?

	Mai mult	La fel	Mai puțin
- % -			
Deștepte			
Total eșantion	17	62	15
Bărbați	13	64	17
Femei	21	60	13
Sufletiste, grijulii			
Total eșantion	73	21	4
Bărbați	69	24	5
Femei	76	19	3
Practice			
Total eșantion	46	35	12
Bărbați	39	37	13
Femei	52	33	8
Sensibile			
Total eșantion	82	13	2
Bărbați	80	14	4
Femei	85	12	1

Sursa: Barometru de gen, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.

Tabelul 3.5
Bărbatul este capul familiei?

	Da
- % -	
Total eșantion	83
Bărbați	86
Femei	82
18-29 ani	74
30-59 ani	82
60 ani și peste	90
Educație primară	92
Educație medie	80
Educație superioară	69

Sursa: Barometru de gen, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.

- În ciuda legiferării dreptului bărbaților de a avea concediu pentru creșterea copilului mic, numai 26% dintre persoanele interviuate consideră că bărbații pot crește copiii la fel de bine ca și femeile, idee acceptată într-o măsură ceva mai mare de tineri, de persoanele cu studii superioare și în mediul urban (tabelul 3.6).

Tabelul 3.6
Bărbații pot crește copiii la fel de bine ca și femeile?

- % -

	Da
Total eșantion	26
18-29 ani	30
30-59 ani	29
60 ani și peste	21
Educație primară	18
Educație medie	30
Educație superioară	37
Oraș mare	31
Oraș mic	32
Comună, sat	21

Sursa: Barometru de gen, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.

- Opinia conform căreia este mai mult datoria femeilor decât a bărbaților să se ocupe de treburile casnice este împărțită de 63% dintre persoanele interviuate și într-o proporție mai mică de persoanele tinere, de persoanele cu studii superioare și de persoanele care domiciliază în orașe mari (tabelul 3.7).

Tabelul 3.7
Este mai mult datoria femeilor decât a bărbaților să se ocupe de treburile casnice?

- % -

	Da
Total eșantion	63
18-29 ani	58
30-59 ani	61
60 ani și peste	71
Educație primară	76
Educație medie	61
Educație superioară	42
Oraș mare	60
Oraș mic	54
Comună, sat	72

Sursa: Barometru de gen, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.

- Rolul părinților în anumite momente și etape ale vieții este o expresie a gradului de tradiționalism din perspectiva relațiilor părinți-copii și a diferențierilor de gen; în general, rolul părinților este mai mare pentru școala urmată și pentru căsătorii, precum și pentru persoanele de sex femeiesc (tabelul nr. 3.8).

Tabelul 3.8

Rolul părinților în luarea unor hotărâri		
	Rolul părinților %	Hotărâre personală %
Pentru căsătorie		
Bărbați	47	41
Femei	48	30
Pentru școala urmată		
Bărbați	30	64
Femei	40	54
Pentru profesia pe care să o practicați		
Bărbați	13	80
Femei	15	75
Pentru locul unde să lucrați		
Bărbați	6	84
Femei	6	80
Pentru unde să locuiți		
Bărbați	10	55
Femei	12	36

Sursa: Barometru de gen, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.

3.2. Strategii de viață

La începutul perioadei postcomuniste, în România, femeile au fost supuse mai multor presiuni:

- dispariția vechiului sistem (comunist) cu normele și valorile sale, cu strategii de viață specifice societății comuniste;
- mentalități tradiționale reziduale existente încă în perioada comunistă;
- modernitatea de tip comunist care continuă să se manifeste după căderea regimului comunist;
- noile condiții mai ales economice și politice care au bulversat viața indivizilor.

La începutul perioadei comuniste, răspunsul femeilor, sub forma strategiilor de viață, a fost mai mult **retragerea** în spațiul privat, ocupându-se de treburile gospodărești (în condițiile în care multe dintre ele cunosc pentru prima dată situația de șomer). Această strategie de viață predominant pasivă a durat mai puțin de un deceniu.

Treptat, populația feminină adultă adoptă noi strategii de viață, care, pentru o societate postcomunistă, înseamnă **inovație**:

- au învățat să-și caute un loc de muncă;

- au învățat să accepte locuri de muncă diferite ca profil față de perioada anterioară și chiar să se recalifice;
- au acceptat treptat condiția de angajat la patron;
- au inițiat mici afaceri, la început mai ales în comerț.

Toate sunt strategii active de viață care au caracterizat mai ales populația feminină urbană și mai puțin populația feminină rurală, care va continua să mai rămână un timp cantonată în agricultura de tip tradiționalist; această strategie de viață pasivă va fi treptat abandonată mai ales de populația rurală tânără.

Adaptarea femeilor, prin strategii active de viață, la noile condiții este unul din fenomenele fundamentale ale perioadei postcomuniste.

Ultima expresie, în ordine cronologică, a adaptării femeii este **participarea la migrația externă**.

Până în ultimul deceniu, românii nu aveau o tradiție a migrației externe.

În perioada precomunistă, în prima jumătate a secolului XX, un număr redus de români au ales migrația externă ca strategie de îmbunătățire a situației lor economice (câci principala motivație a migrației externe în acea perioadă era factorul economic).

În perioada comunistă, migrația externă era interzisă, cu excepția evreilor și germanilor, cărora li s-a permis plecarea din România în anumite condiții. Numărul românilor care au migrat în alte țări a fost foarte redus (nu dispunem de date statistice în acest sens, iar aprecierile se bazează pe cunoașterea situației în general și a unor cazuri de plecări); migrația externă a românilor în perioada comunistă, atât cât a fost, se făcea aproape în totalitate în mod ilegal; motivația era atât economică, cât și ideologică (respingerea regimului comunist și a vieții specifice acestuia); migrația externă a românilor din perioada comunistă poate fi considerată un **protest care se manifestă sub forma abandonului**.

Concomitent cu perioada comunistă, fenomenul migrației externe a continuat să se desfășoare în lume și a fost analizat în literatura de specialitate. Românii s-au integrat în acest fenomen universal atunci când au început să înțeleagă potențialele beneficii și când au putut să se deplaseze în mod liber în afara granițelor țării.

În cursul istoriei, oamenii s-au deplasat ca urmare a războaielor, pentru căutare de hrană și condiții mai bune de existență, pentru ieșirea din robie și pentru a scăpa de persecuții. În funcție de perioadele istorice în care au avut loc, există migrații globale premoderne, migrații moderne timpurii, migrațiile regionale de la începuturile industrializării, migrații generate de războaie mondiale sau regionale și migrația contemporană cu patternuri specifice. Cei mai mulți autori consideră că migrația contemporană a început după al doilea război mondial și se caracterizează prin expansiunea fluxurilor migratoare și patternuri foarte complexe de suprapunere și interacțiune dintre fluxurile migratoare globale și regionale de natură economică și noneconomică.

William McNeill apreciază că majoritatea fenomenelor de migrație din istoria omenirii sunt caracterizate prin două perspective: perspectiva geografică și perspectiva socială; din perspectiva geografică, sunt migrații centrale și migrații periferice; din perspectiva socială, sunt migrații de masă și migrații de elite.

Migrațiile de elită au fost reprezentate de militari, aristocrați, misionari, comercianți; migrațiile de masă au fost reprezentate de nomazi și agricultori care ocupau zonele mai puțin populate (periferice); elitele au migrat către centrele de putere și de activitate economică; astăzi, specialiștii, persoanele cu studii superioare care migrează reprezintă migrația de elite.

O altă modalitate de abordare a migrației este din perspectiva globalizării; corelat cu migrația, conceptul de globalizare se referă la deplasările de persoane între regiuni și continente, în căutare de locuri de muncă, ca diaspore sau pentru colonizări.

Trăsătura esențială a contemporaneității este migrația economică către țările dezvoltate; de aceea, cea mai mare parte a literaturii de specialitate despre migrație se concentrează asupra deplasării forței de muncă, fiind cert faptul că migrația afectează patternurile de muncă și de ocupare.

Migrația externă are efecte multiple: a) efecte economice; b) efecte în planul relațiilor sociale; c) efecte în plan cultural, al identității sociale și culturale (în acest sens, trebuie menționată extinderea societăților multiculturale); d) efecte demografice (afectează dimensiunea și compoziția populației atât în țara de plecare, cât și în țara de destinație).

În noile societăți multiculturale se formează, ca urmare a migrației externe, modele diferite de cetățenie pentru noii veniți. Castles și Miller au identificat în țările occidentale patru modele de cetățenie: 1) iluzoriu; 2) exclusivist; 3) imperial-republican; 4) multicultural. Modelul iluzoriu se caracterizează prin ignorarea intenționată a imigranților sosiți, inclusiv a celor ilegali, ceea ce generează pentru imigranți un grad mai mare de marginalizare și excludere; se poate ajunge chiar și la un rasism local; o asemenea situație se poate întâlni, de exemplu, în Italia. Modelul exclusivist presupune recunoașterea statutului legal al imigranților, dar acesta este inferior statutului cetățenilor din națiunea gazdă; ca urmare, contactele culturale dintre imigranți și comunitatea gazdă sunt distante. Acest model poate fi întâlnit în Elveția, Germania, Belgia și alte țări. Modelul imperial-republican reprezintă un amestec complex și nedefinit de modele de cetățenie, permit trecerea mai ușor de la statutul de imigrant la cel de cetățean al țării respective, identitatea națională este mai puțin exclusivistă și se recunoaște interacțiunea culturală; este cazul Marii Britanii, Franței și Olandei. Modelul multicultural este caracteristic țărilor unde migrația este permanentă: SUA, Canada, Australia.

Alte modalități de abordare a migrației externe sunt din perspectiva tipurilor de adaptare individuală la schimbarea socială (pormind de la patru modalități de adaptare individuală identificate de Merton, respectiv inovație, rebeliune, retragere, ritualism) și migrația externă ca una din manifestările protestului, respectiv abandonul unei societăți, al unei țări.

În ceea ce privește migrația externă a românilor din prezent, nu împărtășesc punctul de vedere conform căruia „migrația externă, circulatorie sau definitivă, **reprezintă strategia protestului și a abandonului** și incumbă riscuri inexorabile” (Bogdan Voicu, *România pseudo-modernă a postcomunismului românesc*, vol. II, p. 114). „Protest” și „abandon” puteau fi caracteristicile migrației externe (reduse) a românilor din perioada comunistă. În prezent, semnificația cuvintelor „protest” și

„abandon” nu reprezintă esența migrației externe a românilor, mai ales în cazul migrației circulatorii. Este exagerată caracterizarea emigrației definitive ca „formă a protestului total”; posibilitatea de a trăi și a munci în alte țări nu exclude legăturile cu țara de origine, presupune revenirea periodică în țară, nu exclude revenirea definitivă la un moment dat, în condițiile în care unii sau cei mai mulți dintre cei ce revin mai târziu sunt și cetățeni cu drepturi depline ai țării de destinație, beneficiind de dublă cetățenie. Iar actorii migrației circulatorii nu au în totalitate și obligatoriu sentimentul abandonului. Acest punct de vedere se referă la emigranții români, fiind posibil ca în cazul migranților din alte țări, de pe alte continente, cu situații economice și particularități culturale care-i diferențiază de europeni/români, migrația externă să fie percepută ca „protest” și „abandon”. În mod cert, pentru români, migrația externă este o strategie de viață inovatoare, care presupune și riscul (ca orice strategie activă de viață într-o societate modernă).

Iar pentru migranții în Uniunea Europeană, în mod sigur, se va instaura sentimentul apartenenței lor, ca indivizi, și a României, ca țară, la spațiul Uniunii Europene unde pot circula liber, inclusiv pe piața muncii, ceea ce va face inadecvată caracterizarea emigrației ca protest și abandon.

Lipsa tradiției de migrare externă a făcut ca, la începutul anilor '90, românii să reprezinte mai puțin de jumătate din totalul cetățenilor români care și-au stabilit domiciliul în alte țări (tabelul 3.9).

Tabelul 3.9
Cetățeni români care și-au stabilit domiciliul în străinătate
- număr persoane -

Anii	Total emigranți	Din care					Alte naționalități
		Români	Germani	Maghiari	Evrei		
1991	44160	19307	15567	7494	516	1276	
1992	31152	18104	8852	3523	224	449	
1993	18446	8814	5945	3206	221	260	
1994	17146	10146	4065	2509	177	249	
1995	25675	18706	2906	3608	131	324	
1996	21526	16767	2315	2105	191	148	
1997	19945	16883	1273	1459	136	194	
1998	17536	15202	776	1217	198	144	
1999	12594	11283	390	696	111	114	
2000	14753	13438	374	788	66	87	
2001	9921	9023	143	647	72	36	
2002	8154	7465	67	489	28	105	
2003	10673	9886	20	661	24	82	
2004	13082	11890	36	1062	36	58	

Sursa: Anuarul statistic al României, 1996-2005.

Pe măsură ce românii au luat cunoștință cu șomajul și scăderea drastică a veniturilor, a apărut și s-a extins migrația externă definitivă sau temporară, legală sau ilegală. Ponderea românilor care și-au stabilit (legal) domiciliul în străinătate a

ajuns în anul 2004 la 90,9% din totalul cetățenilor români care și-au stabilit domiciliul în străinătate. Concomitent, a scăzut ponderea etnicilor germani, maghiari, evrei și de alte naționalități care au părăsit definitiv România.

În totalul cetățenilor români care și-au stabilit domiciliul în străinătate, ponderea cea mai mare o au persoanele cu vârsta cuprinsă între 26 și 40 de ani (tabelul 3.10).

Tabelul 3.10
Cetățeni români care și-au stabilit domiciliul în străinătate,
pe grupe de vârstă

- % -

Anii	Total emigranți	Din care					
		Sub 18 ani	18-25 ani	26-40 ani	41-50 ani	51-60 ani	61 ani și peste
1995	100,0	20,0	16,3	42,4	10,9	4,8	5,6
1996	100,0	19,5	16,0	38,8	12,5	6,2	7,0
1997	100,0	20,8	12,8	40,6	12,5	5,7	7,6
1998	100,0	36,3	10,2	30,8	9,6	4,9	8,2
1999	100,0	34,0	10,8	33,7	9,8	5,3	6,4
2000	100,0	29,6	10,3	38,7	10,5	4,5	6,4
2001	100,0	28,8	9,5	40,5	10,2	4,3	6,7
2002	100,0	15,1	12,6	48,8	11,2	5,1	7,2
2003	100,0	15,7	13,4	51,0	10,9	4,2	4,8
2004	100,0	10,8	14,8	54,8	10,8	4,4	4,4

Sursa: Anuarul statistic al României, 1996-2005.

Din perspectiva problematicei populației feminine, structura pe sexe a cetățenilor români care și-au stabilit domiciliul în străinătate indică, în genere, o pondere mai mare a persoanelor de sex femeiesc, pondere care a crescut în anii 2003 și 2004 (tabelul 3.11).

Tabelul 3.11
Cetățeni români care și-au stabilit domiciliul în străinătate,
pe sexe

Anii	Total emigranți		Din care			
	Număr	%	Bărbați		Femei	
			Număr	%	Număr	%
1997	19945	100,0	9423	47,2	10522	52,8
1998	17536	100,0	8460	48,2	9076	51,8
1999	12594	100,0	5858	46,5	6736	53,5
2000	14753	100,0	6798	46,1	7955	53,9
2001	9921	100,0	5011	50,5	4910	49,5
2002	8154	100,0	3700	45,4	4454	54,6
2003	10673	100,0	4413	41,3	6260	58,7
2004	13082	100,0	4934	37,7	8148	62,3

Sursa: Anuarul statistic al României, 1996-2005.

Ponderea mai mare a persoanelor de sex femeiesc în totalul cetățenilor români care și-au stabilit domiciliul în străinătate contrazice într-o oarecare măsură estimările unor cercetători cu privire la intențiile de migrare, respectiv acestea concentrându-se pe persoane tinere, bărbați și locuitori ai marilor orașe (Bogdan Voicu).

Ceea ce trebuie reținut este faptul că **persoanele de sex femeiesc participă independent la fenomenul migrației externe, ca expresie a adaptării și emancipării populației feminine.**

La aceste date se adaugă fenomenul migrației circulatorii (care pentru unii indivizi poate deveni definitivă) la care participă și femeile.

Dat fiind faptul că migrația circulatorie se desfășoară deseori (uneori) ilegal, nu dispunem de date precise care să spună, cel puțin, care este participarea femeilor. Participarea (uneori mai mare comparativ cu bărbații) femeilor nu poate fi încă explicată atât timp cât lipsesc investigațiile în acest sens și care ar fi un demers dificil și de lungă durată; totuși, unele informații pot fi obținute prin discuții cu membrii familiei sau chiar cu persoane participante la migrație. Unele informații pe care le-am obținut în acest mod contrazic afirmația, într-o oarecare măsură superficială, conform căreia participarea femeilor la migrație este motivată deseori de căsătorie (pleacă pentru căsătorie deja aranjată sau pentru demersuri în acest sens).

Investigațiile pe care le-am întreprins (discuții la o agenție matrimonială, discuții cu părinții unor fete plecate definitiv sau temporar în alte țări, precum și discuții cu persoane de sex bărbătesc și de sex femeiesc plecate în Canada) au relevat câteva probleme care atrag atenția și care în mare măsură contrazic abordarea simplistă a motivației emigrării pentru/prin căsătorie pentru persoanele de sex femeiesc:

- Discuția la agenția matrimonială (specializată exclusiv în medierea unor relații în vederea căsătoriei între cetățeni români și cetățeni străini) a scos la iveală faptul că s-au diminuat drastic căsătoriile mijlocite prin agenție; principala motivație este faptul că bărbații din alte țări, dar mai ales din Italia au pornit în demersul de a se căsători cu românce de la premisa că femeile din România sunt sărace și, prin urmare, se mulțumesc cu puțin; în consecință, persoanele de sex femeiesc care s-au deplasat în Italia pentru a ședere de cunoaștere au fost puse în situații umilitoare și unele s-au întors în România, altele au rămas ilegal în Italia pentru a-și găsi un loc de muncă.
- Discuțiile cu părinții unor fete plecate în diferite țări europene cu obiectivul principal de a se căsători au arătat că ele nu și-au putut atinge acest obiectiv pentru că **diferențele culturale și percepția bărbaților din multe țări europene asupra femeilor din est în general, inclusiv din România, în contextul unei anumite nemulțumiri față de imigranții din est, nu permit stabilirea unor relații care pot duce la căsătorie.**

În cele două situații amintite, persoanele de sex femeiesc erau de cele mai multe ori absolvente de liceu sau școli profesionale, mai rar absolvente numai de gimnaziu.

- Discuțiile din Canada, provincia Quebec, cu persoane de sex bărbătesc și de sex femeiesc cu vârste până la 35–37 de ani, cu studii superioare și stabiliți în mod legal în Canada au scos la iveală situații mai puțin cunoscute și/sau ignorate de cercetători.

Persoanele de sex bărbătesc necăsătorite, cu studii superioare și care au emigrat legal au două obiective pentru viața în Canada: construirea unei cariere profesionale și căsătoria. Imediat după ce pun bazele unui început de carieră profesională, cei mai mulți bărbați români sunt interesați de o căsătorie cu o „băstinașă”, respingând categoric ideea căsătoriei cu o româncă. Numai o minoritate rămâne atașată ideii de căsătorie cu o româncă, eventual din România. Căsătoria cu o „băstinașă” asigură integrarea mai ușor în societatea canadiană (din Quebec), cu avantaje de ordin material și prin relațiile sociale. Acest obiectiv se dovedește dificil de realizat datorită mai multor cauze:

- o anumită incompatibilitate culturală pentru că noul sosit (chiar dacă se află de 1–3 ani în Canada) încă nu a asimilat din punct de vedere cultural societatea în care trăiește;
- noul sosit, fie el și bărbat, nu prezintă suficiente garanții că va fi un individ de succes;
- noul sosit nu prezintă garanții în ceea ce privește onestitatea dorinței de căsătorie.

O situație asemănătoare se întâlnește și la persoanele de sex femeiesc, necăsătorite, cu studii superioare și care au emigrat legal în Canada (Quebec); deosebirea față de bărbați constă în faptul că, în comparație cu aceștia, femeile știu mai bine că, în general, o căsătorie nu se realizează ușor în condițiile în care există niște cerințe și un nivel ridicat al aspirațiilor; prin condiția de femeie sunt mai pregătite să persevereze, să aștepte și chiar să nu reușească.

3.3. Stiluri de viață

În ciuda unei aparente accesibilități a analizei stilului de viață, acesta este, în general, un subiect complex și relativ dificil de abordat. Complexitatea și dificultatea abordării încep încă de la definirea stilului de viață. În fapt, stilul de viață a fost abordat în mai multe modalități.

- Una din modalitățile de cercetare a stilului de viață este prin **măsurarea consumului**. Agnes Utasi a luat în considerare 9 sfere de consum, determinând pentru fiecare în parte frecvența/intensitatea consumului. Sferele de consum avute în vedere sunt consumul intelectual, consumul destinat recreerii, condițiile de locuit, mediul civilizator/cultural bazat pe obiecte, căminul, consumul casnic, obiceiuri familiale, relații intrafamiliale, activitate economică secundară. Din prelucrarea informațiilor au rezultat stilul de viață elitist, stilul de viață intelectual, stilul de viață orientat spre familie.
- O altă modalitate de abordare a stilului de viață are în vedere **mentalitățile**, în acest sens persoanele intervievate trebuind să răspundă la întrebările „ce fac?”, „ce gândesc?”, „ce doresc?” și „la ce visează?”. Dintr-o astfel de abor-

dare au rezultat 14 stiluri de viață, care au la bază 5 tipuri de mentalități, respectiv materialistă, egocentrică, rigoristă, mentalitatea demotivată social și mentalitatea activistă. Mentalitatea materialistă se regăsește în trei stiluri: utilitariști, expectativști și exemplari. Mentalitatea egocentristă se regăsește în alte trei stiluri: vigilenți, defensivi și ostentativi. Mentalitatea rigoristă se regăsește în stilurile responsabililor, conservatorilor și moralizatorilor. Mentalitatea demotivată socială este regăsită la profesorii, diletanți și anarhiști. Iar mentalitatea activistă se regăsește în stilurile „întreprinzători” și „militanți”.

- Din cercetarea stilurilor de viață prin relația cu **valorile** (prin valori înțelegând totalitatea credințelor, opiniilor, speranțelor, temerilor, prejudecăților, dorințelor și aspirațiilor care determină comportamentul unei persoane) au rezultat patru categorii de populație: 1) categoria orientată spre nevoi, la care există stilul de viață al supraviețuitorului și stilul de viață al susținătorului; 2) categoria orientată spre exterior, la care s-au identificat stilul de viață „apartenent”, stilul de viață „emulator” și stilul de viață orientat după succes; 3) categoria orientată spre sine, cu trei stiluri de viață, respectiv stilul „eu sunt eu însumi”, stilul de viață experimental și stilul de viață orientat social; 4) categoria mixtă (cu perspectivă dublă, interioară și exterioară) cu un singur stil de viață, respectiv stilul de viață integrator.
- Abordarea stilurilor de viață prin analiza **comportamentelor** se realizează în jurul a două probleme: **implicarea ideologică și gradul de identificare cu colegiul unde învață** (cercetarea fiind realizată pe un eșantion de studenți).
- Identificarea stilurilor de viață prin cercetarea **calității vieții**, a cărei paradigmă îmbină perspectivele obiectiv-subiectiv și cantitativ-calitativ, respectiv compararea stării de fapt cu starea subiectivă exprimată prin percepții și evaluări, precum și compararea autoevaluării cu evaluările existente (ICCV – Ioan Mărginean).
- Abordarea stilului de viață din perspectiva **relațiilor interumane**; pornind de la premisa că relațiile interumane se situează la intersecția dintre individ și colectivitate, organizarea și structura lor fiind influențate de logica ambelor sisteme, se ajunge la concluzia că relațiile interpersonale cristalizează și modelează stilul de viață al fiecăruia.
- Stilul de viață în relație cu **timpul liber** și/sau în relație cu **turismul** (considerat ca modalitate de petrecere a timpului liber sau ca formă de migrație).
- Preocuparea pentru **dimensiunea ecologică** a existenței, în corelație cu preocuparea pentru **starea de sănătate**, a generat stilul de viață sănătos (ecologic).

Aceste câteva exemple de cercetare a stilului de viață ilustrează multitudinea perspectivelor din care acesta poate fi abordat. În egală măsură, aceste exemple evidențiază și o anumită imprecizie a termenului „stil de viață”.

„Stilul de viață deschide o perspectivă relativ diferită de cea a modului de viață. El este asociat cu două idei distincte: aceea de principiu organizator intern, profil al vieții unei persoane ca grup și aceea de opțiune” (Cătălin Zamfir). Sursele „principiului organizator intern al vieții” pot fi un tip de personalitate, o strategie de viață, un pattern generat de anumite condiții sociale și care influențează profund toate componentele vieții, precum și tipuri de realizare a diferitelor activități care compun viața. Diferitele definiții date stilului de viață îl asociază cu preferințe, comportamente și mai ales cu **opțiuni, alegeri**. Unii autori accentuează latura subiectivă, opțiunea individului, în timp ce alți autori plasează subiectivitatea, individul în condițiile date, într-o relativă autonomie față de exterior și obiectiv, dar fără a înlătura contribuția acestora (exterior și obiectiv) la formarea stilului de viață.

Stilul de viață în relația cu **habitusul** (P. Bourdieu) poate fi o altă abordare posibilă a acestuia; habitusul este o **predispoziție** adânc înrădăcinată, care îi ajută pe indivizi să navigheze în viața socială într-un mod nonconștient și non-rațional; habitusul este o **experiență** rezultată dintr-o poziție particulară în spațiul social; habitusul este constituit din **comportamentele** fundamentale, relativ stabile, rezultate din învățarea respectării normelor în însăși practica existenței sociale și care relevă modul de a fi al unei persoane sau colectivități. Habitusul unui individ începe să se formeze în copilărie, pe măsură ce se însușește poziția „obiectivă” a familiei în spațiul social („origini de clasă”). Habitusul leagă motivele individuale de structura socială. Habitusul transpune caracteristicile unei poziții sociale într-un stil de viață.

Stilul de viață poate fi abordat și prin raportare la **status și rol**; relația stil de viață-rol (comportament așteptat din partea unei persoane care deține un anumit status) pleacă de la aserțiunea că nu toate așteptările legate de rol sunt la fel de imperioase, unele fiind chiar facultative, cu acestea corelându-se stilul de viață. În relația stil de viață-rol-status intervin și valorile; fiecărei poziții sociale îi corespunde un sistem de valori, acestea trebuind să se regăsească în comportamentul așteptat din partea celor aflați pe fiecare poziție socială. Stilul de viață al fiecărei persoane este strategia acesteia de a adopta o conduită care să realizeze o armonie sau un compromis acceptabil între valorile proprii poziției sociale și sistemul propriu de valori, încadrându-se însă în așteptările poziției sociale.

Pentru populația feminină, stilul de viață poate fi abordat în multiple modalități, dar întotdeauna trebuie avut în vedere rolul de femeie, respectiv comportamentul așteptat corespunzător acestui rol. Rolul de femeie (de persoană de gen feminin) dobândește particularități în funcție de societate, de clasă socială, grup sau categorie, ocupație, profesie, nivel educațional, vârstă, mediu de rezidență.

În analiza de față vom prezenta **profilul timpului liber, ca dimensiune importantă a stilului de viață**, așa cum a rezultat din cercetarea *Diagnoza calității vieții*, realizată în ICCV sub coordonarea prof. Ioan Mărginean.

În anul 2006, din cercetarea *Diagnoza calității vieții* a rezultat că preocupările dese de timp liber pe care le are peste 10% din subșanționul feminin sunt, în ordine descrescătoare:

Tabelul 3.12

- % -

1. vizionarea emisiunilor de televiziune	52,9
2. frecventarea bisericii	38,9
3. citirea ziarelor și a revistelor	31,1
4. întâlniri, petreceri cu rude, prieteni	22,4
5. lectură (literatură)	17,6

Comparativ, preocupările dese de timp liber pe care le are peste 10% din subeșanționul masculin sunt, în ordine descrescătoare:

Tabelul 3.13

- % -

1. vizionarea emisiunilor de televiziune	51,6
2. citirea ziarelor și a revistelor	30,7
3. întâlniri, petreceri cu rude, prieteni	25,4
4. frecventarea bisericii	19,7
5. fac sport	11,8
6. lectură (literatură)	10,2

Populația feminină se diferențiază de populația masculină prin frecventarea bisericii într-o măsură mai mare, prin preocuparea pentru lectură, de asemenea, într-o măsură mai mare și printr-o preocupare mai redusă pentru a face sport. Celelalte preocupări dese de timp liber luate în considerație, respectiv cinematograful, spectacolele (teatru, concerte) și excursiile la sfârșit de săptămână nu constituie preocupări semnificative de timp liber nici la populația feminină, nici la populația masculină (tabelul 3.14). Explicația privind conținutul acestor preocupări se poate regăsi în inexistența unor săli de cinematograf și de spectacole mai ales în orașele mici și în mediul rural, precum și în cheltuielile pe care le presupun aceste preocupări.

Tabelul 3.14**Preocupări dese de timp liber**

- % -

	Persoane de gen:	
	feminin	masculin
vizionare emisiuni de televiziune	52,9	51,6
lectură (literatură)	17,6	10,2
citesc ziare, reviste	31,1	30,7
merg la cinematograf	0,7	0,7
merg la spectacole (teatru, concert)	2,6	2,6
întâlniri, petreceri cu rude, prieteni	22,4	25,4
excursii la sfârșit de săptămână	3,8	5,9
fac sport	5,8	11,8
frecventează biserica	38,9	19,7

Sursa: Diagnoza calității vieții, coord. Ioan Mărginean, ICCV, 2006.

Populația feminină se diferențiază de populația masculină și printr-un grad de mulțumire mai redus față de modul de petrecere a timpului liber (tabelul 3.15).

Tabelul 3.15

Cât de mulțumit sunteți de modul de petrecere a timpului liber?

- % -

	Bărbați	Femei
- foarte nemulțumit	3,1	7,0
- nemulțumit	23,9	19,0
- nici nemulțumit, nici mulțumit	22,9	28,1
- mulțumit	45,0	41,5
- foarte mulțumit	4,0	3,5

Sursa: Diagnoza calității vieții, coord. Ioan Mărginean, ICCV, 2006.

În ceea ce privește modul în care au evoluat principalele preocupări de timp liber după 1992, luate în considerație în cercetarea *Diagnoza calității vieții*, se constată următoarele:

- Preocuparea frecventă pentru lectură a înregistrat o scădere semnificativă atât la populația feminină, cât și la populația masculină, chiar dacă populația feminină rămâne preocupată mai mult de lectură în timpul liber comparativ cu populația masculină.

Tabelul 3.16

Preocuparea frecventă (des) pentru lectură

- % -

Anii	Bărbați	Femei
1994	26,2	31,5
1997	16,5	21,1
1998	16,2	18,5
1999	13,1	17,2
2003	16,6	18,6
2006	10,2	17,6

Sursa: Diagnoza calității vieții, coord. Ioan Mărginean, ICCV.

- Frecventarea des a bisericii a crescut semnificativ la populația feminină, în timp ce la populația masculină a crescut în mică măsură.

Tabelul 3.17

Frecventarea des a bisericii

- % -

Anii	Bărbați	Femei
1992	16,3	27,1
1994	17,4	30,0
1997	16,8	33,2
1998	16,6	30,2
1999	18,2	33,2
2003	23,7	39,0
2006	19,7	38,9

Sursa: Diagnoza calității vieții, coord. Ioan Mărginean, ICCV.

- Preocuparea pentru citirea frecventă a ziarelor și a revistelor o regăsim începând cu anul 1997 în proporție de 28-31% la populația feminină, dar, în mod cert, a scăzut la populația masculină.
Concomitent, întâlnirile și petrecerile cu rude și/sau prieteni în timpul liber, după o perioadă de scădere a prezenței lor, se pare că revin în preocupările a cca un sfert din populația masculină și ceva mai puțin la populația feminină. Este nevoie însă ca cercetările ulterioare să infirme/confirme această tendință.

Tabelul 3.18

Întâlniri, petreceri, citirea ziarelor și a revistelor – ca preocupări frecvente (dese) de timp liber

- % -

	Citirea ziarelor și revistelor		Întâlniri, petreceri	
	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
1992	46,9	34,8	27,9	18,8
1994	44,5	40,8	18,2	15,6
1997	41,4	30,5	17,9	14,4
1998	37,4	27,6	15,0	12,8
1999	29,5	28,8	18,4	12,2
2003	32,7	28,6	23,7	17,7
2006	30,7	31,1	25,4	22,4

Sursa: Diagnoza calității vieții, coord. Ioan Mărginean, ICCV.

Preocuparea pentru vizionarea programelor de televiziune nu are un trend clar în anii în care s-a făcut cercetarea; rămâne cert faptul că această preocupare nu a diferentiat în anul 2006 populația feminină de populația masculină.

Această sumară trecere în revistă a preocupărilor de timp liber (ca dimensiune importantă a stilului de viață) a scos în evidență unele particularități ale populației feminine. O aprofundare a acestei cercetări, în contextul stilului de viață, ar putea completa particularitățile.

3.4. Sunt femeile mulțumite de viața lor?

Răspunsul poate fi dat cu ajutorul rezultatelor cercetării *Diagnoza calității vieții*, 2006, coord. Ioan Mărginean.

- Femeile sunt mai puțin mulțumite decât bărbații în ceea ce privește viața de zi cu zi, chiar dacă diferențele nu sunt foarte mari: 37% dintre femei sunt „mulțumite” și „foarte mulțumite” în timp ce 40% dintre bărbați sunt „mulțumiti” și „foarte mulțumiti”; starea de „nici mulțumit, nici nemulțumit” are o pondere mai mare la femei (36% față de 31% la bărbați).
- Analizând numai **subșeantionul de persoane de sex femeiesc**, apar diferențe semnificative în funcție de ocupație, pregătire școlară, domiciliu și starea civilă.

Tabelul 3.19

Cât de mulțumiți sunteți de viața de zi cu zi?

	Femei	Bărbați
Foarte nemulțumit	6,5	6,4
Nemulțumit	20,8	22,3
Nici nemulțumit, nici mulțumit	35,5	30,8
Mulțumit	35,1	36,6
Foarte mulțumit	2,1	3,5

Sursa: Diagnoza calității vieții, 2006.

O stare de nemulțumire mai mare față de viața de zi cu zi se înregistrează la persoanele de sex femeiesc care lucrează în agricultură, care sunt casnice și pensionare, care au un nivel de pregătire școlară mai scăzut, care domiciliază în mediul rural și care sunt văduve.

Tabelul 3.20

Cât de mulțumiți sunteți de viața de zi cu zi?

	Foarte nemulțumite și nemulțumite	Nici nemulțumite, nici mulțumite	Foarte mulțumite și mulțumite
Ocupația			
Agricultor	38,0	32,9	29,1
Muncitor	21,7	37,8	40,5
Tehnician, maistru, funcționar	8,5	48,9	42,6
Ocupații cu studii superioare	11,3	30,2	58,5
Elev, student	12,0	39,3	48,5
Pensionar	31,2	36,6	32,2
Casnică	29,1	34,2	36,7
Pregătirea școlară			
Fără școală	53,4	40,0	6,6
Școală generală neterminată	42,2	29,6	28,2
Școală generală (7–8 clase)	27,8	33,8	38,4
Școală profesională	30,1	38,4	31,5
Liceu	20,4	40,2	39,4
Școală postliceală	25,6	25,6	48,8
Studii superioare	11,1	37,5	51,4
Domiciliul			
Rural	31,3	39,7	29,0
Urban	24,0	32,4	43,6
Starea civilă			
Necăsătorită	9,2	38,5	52,3
Căsătorită	25,7	37,8	36,5
Divortată	22,2	51,9	25,9
Văduvă	46,9	22,4	30,7

Sursa: Diagnoza calității vieții, 2006.

Segmentele nemulțumite într-o măsură mai mare **sunt cele care lucrează în agricultură**, unde condițiile de muncă sunt mai grele (mai ales pentru femei), iar veniturile sunt mici, **pensionarele** care au venituri mici, ca cei mai mulți dintre pensionari în general, dar și pentru faptul că multe femei au avut servicii mai prost plătite comparativ cu bărbații, cele **fără școală sau cu școală generală neterminată** care nu-și pot găsi un loc de muncă cu un salariu mulțumitor sau nu își pot găsi deloc un loc de muncă, **casnicele** lipsite de venituri proprii și care depind financiar de soții sau de alți membri ai familiei (copii în mod deosebit).

Concomitent, din cercetarea *Diagnoza calității vieții*, a rezultat că sunt mulțumite într-o măsură mai mare persoanele de sex femeiesc care au ocupații ce presupun studii superioare, care au școală postliceală și ocupații corespunzătoare, tinerele eleve și studente, precum și cele care domiciliază în mediul urban. Ocupațiile cu studii superioare măresc șansele de acces pe piața muncii (la nevoie, cu studii superioare pot fi ocupate temporar și posturi ce presupun studii medii), presupun de cele mai multe ori condiții de muncă bune și pot oferi și șanse economice. Mediul urban oferă mai multe oportunități pentru găsirea unui loc de muncă, pentru venituri mai mari, condiții de locuit mai bune și oportunități sporite de relaxare în afara domiciliului, comparativ cu mediul rural.

Corelația dintre starea civilă și mulțumirea/nemulțumirea față de viața de zi cu zi arată că la persoanele necăsătorite predomină cele „foarte mulțumite și mulțumite” (52,3%), la persoanele divorțate predomină cele „nici nemulțumite, nici mulțumite” (51,9%), iar la văduve predomină cele „foarte nemulțumite și nemulțumite” (46,9%). Pentru explicația acestei situații este necesar să se țină seama de cel puțin următoarele considerente:

- la văduve, starea de nemulțumire poate fi amplificată de lipsa partenerului din perspectiva sprijinului financiar și de orice altă natură pe care acesta îl oferea;
- la persoanele de sex femeiesc divorțate, o anumită insatisfacție față de viața de zi cu zi se datorează și percepției divorțului ca un eșec, cu consecințe neori și în plan economic;
- starea de „foarte mulțumită și mulțumită” în proporție de 52% la persoanele necăsătorite se poate datora atât vârstei tinere (care are alte surse de satisfacție, începând cu tinerețea însăși), cât și faptului că o căsătorie nu este garantul mulțumirii în general, ea presupunând neori insatisfacții și neînțelegeri în familie.

Spre deosebire de percepția generală, oarecum difuză, asupra vieții în general și a mulțumirii față de aceasta, percepția secvențială introduce nuanțe asupra surselor de mulțumire/nemulțumire și asupra diferențelor dintre femei și bărbați.

Din cercetarea *Diagnoza calității vieții* rezultă că **viața de familie** este principala sursă de mulțumire atât pentru femei, cât și pentru bărbați (circa 80% sunt „mulțumiți” și „foarte mulțumiți”).

Mulțumirea față de **profesie** nu diferențiază femeile și bărbații, dar există într-o măsură mai mică comparativ cu mulțumirea față de viața de familie: circa 60% sunt „mulțumiți” și „foarte mulțumiți”.

Tabelul 3.21

Cât de mulțumiți sunteți de...?

- % -

	Foarte nemulțumit	Nemulțumit	Nici nemulțumit, nici mulțumit	Mulțumit	Foarte mulțumit
Profesie					
Femei	4,7	11,3	23,9	48,8	11,3
Bărbați	3,7	13,8	21,9	50,2	10,4
Locul de muncă					
Femei	5,0	10,4	21,4	53,2	10,0
Bărbați	3,2	15,8	25,3	49,0	6,7
Veniturile obținute personal					
Femei	10,6	27,4	14,7	15,7	0,9
Bărbați	12,1	24,9	20,1	23,8	1,6
Viața de familie					
Femei	1,6	3,7	8,0	56,9	22,5
Bărbați	1,1	1,8	7,3	58,7	21,6
Ceea ce au realizat în viață					
Femei	1,0	11,2	17,1	61,3	8,9
Bărbați	3,3	14,1	20,1	52,7	8,8

Sursa: Diagnoza calității vieții, 2006.

Mulțumirea față de **locul de muncă** îi diferențiază pe femei și bărbați (63% dintre femei sunt „mulțumite” și „foarte mulțumite”, în timp ce bărbații sunt „mulțumiți” și „foarte mulțumiți” în proporție de 58%); diferența nu cred că poate fi explicată prin aceea că femeile au locuri de muncă mai bune comparativ cu bărbații, ci prin faptul că femeile se mulțumesc doar că au un loc de muncă.

Veniturile obținute personal sunt sursă de nemulțumire (37–38% dintre bărbați și femei sunt „foarte nemulțumiți” și „nemulțumiți”) atât pentru bărbați, cât și pentru femei; îi diferențiază numai proporția celor mulțumiți, mică în general și mai mică la femei comparativ cu bărbații, expresia faptului că femeile ocupă locuri de muncă plătite mai puțin comparativ cu bărbații.

Sentimentul de mulțumire față de ceea ce au realizat până acum în viață se regăsește la femei într-o proporție mai mare comparativ cu bărbații: 70% față de 62% la bărbați. Probabil sentimentul de mulțumire față de ceea ce au realizat până acum în viață rezultă la femei din mai multe direcții, o contribuție importantă aducându-și maternitatea și copiii.

Cred că referitor la populația feminină din România pot fi reținute următoarele concluzii:

- populația feminină a cunoscut mai multe etape de modernizare, comunismul fiind prima etapă de modernizare masivă și rapidă, de adaptare într-un timp relativ scurt la noul context social, economic și cultural;
- în procesul de modernizare și emancipare a femeii nu trebuie exagerată valorizarea negativă excesivă a spațiului privat; problema reală este

ușurarea vieții femeii în spațiul privat, încurajarea ieșirii femeii în spațiul public și a participării bărbatului la activitățile specifice spațiului privat;

- în procesul de modernizare, atunci când aceasta are loc în contextul unor transformări profunde și rapide – cum este cazul postcomunismului – unele segmente de populație feminină (ca și de populație masculină) eșuează, putând să se producă chiar și degradarea identității feminine; fenomenul nu este însă valabil pentru toată populația feminină;
- în ciuda unui proces amplu de modernizare și emancipare, coexistă în societate elemente tradiționaliste privoare la femei.

Bibliografie

- BATĂR, Dumitru, *Roluri conjugale, mijloc de manifestare a modelului cultural în comportamentul familiilor tinere*, în „Starea societății românești după 10 ani de tranziție”, coordonatori Elena Zamfir, Ilie Bădescu, Cătălin Zamfir, Editura Expert, București, 2000.
- BATĂR, Dumitru, *Modele culturale în familia românească. Tradiții și actualitate în familiile tinere*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2001.
- BRĂDĂȚAN, Cristina, *Sisteme de familii în țările est-europene*, „Sociologie românească”, nr. 1-4/2001.
- BUDDE, Gunilla-Friederik, *Menajera*, în „Omul secolului al XIX-lea”, coordonatori Ute Frevert, H.-G. Haupt, Editura Polirom, 2002.
- CĂRȚĂNĂ, Corneliu, *Tendințe în evoluția familiei în România*, „Sociologie românească”, nr. 5/2004.
- CIOBANU, Ruxandra, *Migrația internațională și schimbarea comunitară ca strategii de viață*, „Sociologie românească”, vol. II, nr. 2/2004.
- CIUPERCĂ, Cristian, *Modificarea rolurilor în cuplul contemporan*, „Sociologie românească”, nr. 4/1999.
- DE GIORGIO, Michela, *Credincioasa*, în „Omul secolului al XIX-lea”, coordonatori Ute-Frevert, H.-G. Haupt, Editura Polirom, 2002.
- DINULESCU, Victor; POSTILL, Kyoko; HALUS, Radu (coordonatori), *Femeile și bărbaiții în România*, Comisia Națională pentru Statistică, UNDP, 2000.
- FONG, S. Monica, *România: problemele femeilor în perioada de tranziție*, Departamentul de Politică Socială și Sărăcie al Băncii Mondiale, martie 1996.
- GAL, Denizia, *Determinanți, finalități și contexte sociale ale educației școlare*, în „Starea societății românești după 10 ani de tranziție”, coordonatori Elena Zamfir, Ilie Bădescu, Cătălin Zamfir, Editura Expert, 2000.
- GHEBREA, Georgeta; TESSIER, Roger, *Cuplul și familia românească: menținerea precară a familiei tradiționale*, „Sociologie românească”, nr. 5/1994.
- GHEBREA, Georgeta; TĂTĂRĂM, Maria Elena; CREȚAN, Ioana, *Politici de gen în România*, Editura Nemira, 2005.
- GIRARD, Alain, *Alegerea soțului - fenomen social*, în „Sociologia franceză contemporană”, coordonatori Ion Aluș, Ion Drăgan, Editura Politică, București, 1971.
- GODINEAU, Dominique, *Femeia*, în „Omul luminilor”, coordonator Michel Vovelle, Editura Polirom, 2000.
- GRUNBERG, Laura; MIROIU, Mihaela, *Gen și educație*, Societatea de Analize Feministe AnA, București, 1997.
- HELD, David; MCGREW, Anthony; GOLDBLATT, David; PERRATON, Jonathan, *Transformări globale. Politică, economie și cultură*, Editura Polirom, 2004.

- HUERKAMP, Claudia, *Învățătoarea*, în „Omul secolului al XIX-lea”, coordonatori Ute Frevert, H.-G. Haupt, Editura Polirom, 2002.
- KING, L. Margaret, *Femeia Renașterii*, în „Omul Renașterii”, coordonator Eugenio Garin, Editura Polirom, 2000.
- KLAPISCH-ZUBER, Cristian, *Femeile și familia*, în „Omul medieval”, coordonator Jacques Le Goff, Editura Polirom, 1999.
- LARIONESCU, Maria, *Familia - primatul ordinii morale*, „Sociologie românească”, nr. 5/1994.
- LĂZĂROIU, Sebastian, *Trafic de femei - o perspectivă sociologică*, „Sociologie românească”, nr. 2/2000.
- LERNER, M. Richard; HILTSCH, F. David, *Human Development: A Life Span Perspective*, McGraw-Hill Book Company, 1983.
- LORTON, W. John; LORTON, L., Eveleen, *Human Development through the Lifespan*, Bookes Cole Publishing Company, Monterey, California, 1984.
- MIROIU, Mihaela, *Oportunități inegale în educație*, în „Învățământul românesc azi”, Codiță Cornel, Ivan Gabriela, Miroiu Adrian, Miroiu Mihaela, Paști Vladimir, Editura Polirom, Iași, 1998.
- MOROIANU ZLĂTESCU, Irina; ȘERBĂNESCU, Rodica (coordonatori), *Drepturile femeii. Egalitate și parteneriat*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, 1997.
- NICOLESCU, Mădălina, *Cine suntem noi? Despre identitatea femeilor din România modernă*, Editura Anima, București, 1996.
- NIEHUSS, Merith, *Gospodina*, în „Omul secolului XX”, coordonatori Ute Frevert, H.-G. Hampt, Editura Polirom, 2002.
- POP, Lucian; VOICU, Bogdan, *Grupuri de risc și cauze ale neparticipării școlare*, în „Starea societății românești după 10 ani de tranziție”, coordonatori Elena Zamfir, Ilie Bădescu, Cătălin Zamfir, Editura Expert, 2000.
- POPESCU, Marciana, *Violența intrafamilială; tendințe actuale în politicile sociale*, „Revista de cercetări sociale”, nr. 2/1998.
- PRITCAN, Valentina, *Asistența socială a femeii victimizate*, în „Starea societății românești după 10 ani de tranziție”, coordonatori Elena Zamfir, Ilie Bădescu, Cătălin Zamfir, Editura Expert, 2000.
- RĂDULESCU, Sorin; M., BANCUI, Dan, *Violența domestică în România*, „Revista română de sociologie”, nr. 1-2/1999.
- RĂDULESCU, Sorin M., *Relații extraconjugale între opțiunea personală și judecata morală*, „Revista română de sociologie”, nr. 3-4/1998.
- STĂNCULESCU, Elisabeta, *O perspectivă asupra socializării în familiile românești*, „Revista de cercetări sociale”, nr. 2/1996.
- VOICU, Bogdan, *România postmodernă*, „Sociologie românească”, nr. 1-4/12001.
- VOICU, Mălina, *Legitimitatea politicilor de suport pentru femei în societatea românească*, „Revista de cercetări sociale”, nr. 3-4/1999.
- VOINEA, Maria, *Familia tânără - particularități socio-demografice în perioada de tranziție*, în „Starea societății românești după 10 ani de tranziție”,

- coordonatori Elena Zamfir, Ilie Bădescu, Cătălin Zamfir, Editura Expert, 2000.
- VOINEA, Maria, *Restructurarea familiei: Modele alternative de viață*, „Sociologie românească”, nr. 5/1999.
- WALLON, Henri, *Familia și copilul*, „Sociologia franceză contemporană”, coordonatori Ion Aluaș, Ion Drăgan, Editura Politică, București, 1971.
- WELSCH, P. Harold; PISTRUI, David, *Women entrepreneurs and enterprise formation in transforming economies a Romanian perspective*, „Romanian Journal of Sociology”, nr. 1/1996, Editura Academiei Române.
- ZAMFIR, Elena; ZAMFIR, Cătălin, *Situația femeii în România*, Editura Expert, 2001.
- ZAMFIR, Elena; ZAMFIR, Cătălin; DAN, Adrian-Nicolae; CACE, Sorin, *Politici de suport pentru femei*, „Politici sociale în România”, coordonator Cătălin Zamfir, Editura Expert, 1999.
- ZANDER VANDER, W. James, *Human Development*, McGraw-Hill, Inc., 1993.
- Barometrul de gen*, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.
- Femeile și Puterea, Cartea afirmării femeilor în viața politică și publică*, Editura 100 + 1 Gramar, București, 2000.
- Gen și politică, Femeile în România din viața publică*, coord. Liliana Popescu, PNUD, 1999, București.
- Psihopedagogia copilului*, nr. 4/2005, Ministerul Educației și Cercetării.
- Raportul național al dezvoltării umane* 1997, 1998, 1999, 2000.
- Statutul femeii în România (1980-1994)*, Raport național, Comitetul Național Român pentru Conferința Mondială privind Condiția Femeii.
- Women in Transition*, UNICEF, „Regional Monitoring Report”, nr. 6/1999.